

Het pantsen

HET PANTSER.

HET PANTSER.

ROMANTISCH SOLDATEN-SPEL

in 3 bedrijven

DOOR

HERM. HEIJERMANS J^R.

~~~~~  
„Een stuk, schandelijk van inhoud, dat  
„een verkeerden indruk moet maken op  
„elk, die geen kennis heeft van militaire  
„toestanden; een stuk, dat een blaam  
„werpt op het leger en op het officiers-  
„korps.”

(Rede van Jhr. G. A. Alting von  
Geusau voor de Vereeniging ter  
bevordering van de krijgsweten-  
schap te Breda, dato 14 Februari 1902).

~~~~~

AMSTERDAM. — S. L. VAN LOOY.

1902.

*Het recht van opvoering voorbehouden volgens
de Wet van 28 Juni 1881 (Staatsblad no. 124).*

Voor de eerste maal opgevoerd door de „NEDERLANDSCHE TOONEELVEREENIGING” te Amsterdam op Zaterdag 30 November 1901.

DRAMATIS PERSONAE.

KAREL STAM,	<i>oud-kapitein.</i>
ANNA,	<i>zijne vrouw.</i>
MARI,	<i>zijn zoon, 2e luitenant.</i>
KAPITEIN HOEK.	
MARTHA,	<i>zijn dochter.</i>
ALPHONS,	<i>zijn zoontje.</i>
KAPITEIN BRAND,	<i>garnizoens-commandant.</i>
FRANS BERENS,	<i>militair apotheker.</i>
PIEPER,	<i>oppasser bij Mari.</i>
DE SCHOENMAKER.	

*Het spel geschiedt in eene kleine hollandsche
garnizoensplaats.*

EERSTE BEDRIJF.

Eene sober gemeubileerde kamer. Twee vensters met bloemen in den achterwand. Er tusschen een boekenkast. Eerste plan, rechts, en derde plan, links, eene deur. Derde plan, rechts, eene volière. Eerste plan, links, een groote schrijftafel met papieren. Aan de zijwanden eenvoudige prenten. Ochtend.

EERSTE TOONEEL.

Pieper. Mari. Mevrouw Stam.

Pieper (wrijft eene sabel met z'n zakdoek na, luistert. Door de rechtsche deur klinkt zoet-klagend het geluid eener cel, die Gounod's Ave Maria speelt. Knikkelend wrijft de oppasser de sabel, stelt haar tegen de schrijftafel, pikt voorzichtig eenige pluusjes van de over een armstoel hangende uniformjas. Dan rustig sloffend gaat hij op de volière toe, praat met de vogels)... Piet!... Piet!... (begint zachtjes het lied van Laura te fluiten, de maat

met z'n wijsvinger slaande, interrompeert zich, praat opnieuw lievig) ...Piete-dan! — Nou dan Piet!... (vervolgt harder het fluitlied).

Mari (driftig de deur openend, met den strijkstok dreigend). Ruk uit! Hou je bek! (smijt de deur toe. Pieper blijft even onbewegelijk, loopt op de teenen naar een stoel. De cel zet na een paar woeste streken preludeerend in).

Mevrouw Stam (van links). Mari...

Pieper. Sst!... Sst, mevrouw!...

Mevrouw Stam (luistert knorrig, wil de kruk omdraaien, aarzelt, schudt kregel het hoofd, kijkt rond) ...Heb jij die voeten meegebracht?

Pieper (ontkennend). Die stinge d'r al.

Mevrouw Stam. As je weer binnenkomt, dan trek-ie je schoenen maar uit, hør? Op de mât, hoor?... (af).

Mari (uit z'n humeur tot Pieper). ...Wie was daar? Wat donder je toch, vanmorgen!

Pieper. Mevrouw was hier, luint.

Mari (nerveus). Wie? Welke mevrouw?

Pieper. Mama, luint.

Mari (driftig den strijkstok op tafel smijtend). Voortaan... Voortaan... Haal de jalouzie op.

Nee, de àndre. Doe nou niet als 'n kat in 'n vreemd pakhuis. — Nieuws?

Pieper. 't Wordt zuur, luint.

Mari (*nerveus 'n cigaar opstekend*). Zuur? — Met wat?

Pieper. Met de staking (*een cigaar aannemend*). Dank u (*ruikend*). Da's 'n àfterdinner...

Mari. Is 't nog niet bijgelegd?

Pieper. Nou! ...Ze hebbe vanmorrege haast 'n diender gemold. Z'n helm stuk en z'n sabel vort. 'n Oog zoo dik as me knuist...

Mari. Vin jij dat zóo lachwekkend?

Pieper. Nèe, luint — maar 'n blauw oog is àltijd kemiek.

Mari. Stil! (*heel zàcht straatgezag*). Wat is dat?

Pieper (*bij 't raam*). Hullie — van de febriek. 't Loopt mis. Die brande d'r poote. Stomme honde!

Mari. Waar heb je m'n laarzen...

Pieper. Achter de ... (*bukkend*) Asjeblief, luint. — De eene hak bobbelt 'n beetje.

Mari. Zoo (*z'n pantoffels uitslappend*). Laat maar! Die boeken breng je strakkies bij Rinkers terug. Eén gehouen, begrepen? En — en — schuif 't raam is op. 't Is hier om te stikken.

Mevrouw Stam. Mari, Mari, hoe kon je nou toch weer... (*hij wijst haar dat de oppasser in de kamer is*).

Mari. Kom over 'n minuut of tien terug, Pieper.

Pieper. Best, luint (*af*).

TWEEDE TOONEEL.

Mevrouw Stam. Mari.

Mevrouw Stam (timiede).... Gisteravond heeft-ie nog zoo...

Mart (geprikkeld). Wel ja! Wel zeker! Zeg maar precies hoe je 't hebben wil. As je 't verkiest neem 'k de cel op m'n rug en ga in de kazerne studeeren. Papa hoort liever de wacht-parade, de taptoe, de réveille...

Mevrouw Stam. Jongenlief — je kunt mekaar 't leven zoo makkelijk maken — je ben om half acht begonnen — en 't huis is zoo gehoorig — heusch in de slaapkamer...

Mari. Bon. Uitstekend. 'k Wil niks liever dan zelf 'n kamer huren (*driftig de papieren van de schrijftafel verschuivend*). Gisteravond is 'r weer gesnuffeld. 'k Hoef niet te vragen wiè, wiè, wie!

Mevrouw Stam (vrindelijk-angstig). En als?

Hij zegt dat je dingen leest die 'n officier — nèe, je moet 't mij niet kwalijk nemen — ik zou je vrijheid laten — al wou je...

Mari (heftig met de hand de tafel bekloppend). Mama — ik draag 't niet langer — kort en bondig! 't Wordt ridicuul. Als 'k musiceeren wil, musiceer ik — en m'n schrijftafel hebben jullie te respecteeren.

Mevrouw Stam. Ja, m'n jongen — je heb gelijk -- volkomen gelijk — ik val je niet af — maar de huiselijke vrede — en die — die nare scènes — Je mot niet vergeten dat-ie 'n man op leeftijd is — en niet zoo heel gezond — Hebben de vogels wel zaad? — Nou, niet veel — Toe brom maar niet verder — geef je schaartje is — dat blad mot 'r af — heelemaal geel — en dat — als ik niet naar de planten keek... Dag schoenmaker...

De Schoenmaker (onzichtbaar)... Mòrgen.

Mevrouw Stam. Drukkend, hè?

De Schoenmaker. Ja — ja — d'r zit onweer.

Mevrouw Stam (tot Mari). Nou, kom je daar boven? — Martha zou om tien uur... — Kijk, d'r portret leit onder de papieren. — Zoo. — Over 'n paar maanden ben je getrouwd — krijg je van zelf andre kamers... (af).

DERDE TOONEEL.

Mari. De Schoenmaker.

Mari. (zit even down, wandelt nerveus op en neer, trekt driftig de andere jalouzie op, schuift het raam omhoog. Aan de overzij van het smal, benauwd gangetje wordt het raam van den schoenmaker, die ijvrig arbeidt, geheel zichtbaar — hij knikt) ... Alweer an 't werk, Willem?

De Schoenmaker. Alweer? 'k Heb nog geen bed gezien... De boel most af, meneer.

Mari. En gister-nacht...

De Schoenmaker. Ja. Ja. Maar strakkies ga 'k 'n paar uurtjes legge (*dof-glimlachend*) U ben anders ook niet vroeg na bed geweest.

Mari (*glimlachend*). Ja, 's nàchts zien we mekaars schaduw, wat?

De Schoenmaker (*werkend*) As ik zoo kloep en met de machien bezig ben, dan zit ik te prakkizeere, wat je zoo laat wel doet. Je lamp zie 'k en je hoofd zie 'k. — Hålf vier ging je licht uit. ...

Mari (*vroolijk*) ... Vijf minuten d'r over. 't Is verdomd-leuk an jou gezelschap te hebben — enkel met 't gangetje 'r tusschen. — Ben je nou niet kapot van moeheid?

De Schoenmaker. Kapot? (*ontkent*) Me rüg die doet

zeer. Toen 'k pas trouwde, zat 'k hééle nachte zoo — je mot 'n berg verstelle eer je 'n weekloon verdient. — Met de ouwe dag wil alleen de rug niet meer. Maar nou, gelukkig, begint me dochter wat te verdiene en me zoon haalt ook z'n vier, vijf guldies op de febriek. — Jammer nou met die staking, die beroerde staking. Jij mot niet meedoen, jòngen, zeg 'k — hij weèt niet waar die staan mot, meneer — néé, nee, waarachtig niet...

Mari... Wou je dan dat-ie onderkruiper...

De Schoenmaker (ongeloovig) ... Zeg — zeg ù dat?

Mari. Wel ja — waarom niet, Willem?

De Schoenmaker. Ja. Ja. Dà's óók waar. Nee, onderkruipe mag die niet. En hàrd werke is 't, harder dan ik — ja hàrder...

Mari. Wat doet-ie?

De Schoenmaker. Nou hij werkt op de beenzwartbranderij.

Mari. Wordt 'r beenzwart gebrand op 'n suiker-raffinaderij?

De Schoenmaker. Asjeblief meneer! — Dan staat-ie, as-ie de nachtploeg het van vijf uur 's avonds tot zeven 's morgens in de branderij — en as

ie thuis komt het-ie geen trek in eten van de stof. Stuive doet 't schrikkelijk — en wàrm! Neem nou is zoo'n dag as verlejen week — toen most-ie bôven op de fornuize weze en zwart scheppe. Dat kon die haast geen honderd telle uithoue zei-die...

Mari. En vier, vijf gulden?... (*Willem knikt*)
...En werken 'r mèer jongens in dat zwart?

De Schoenmaker. Bij de dertig — dag en nacht-ploeg. As ze oppasse gaan ze na de smeltpan en na de filtrage. Nou, mijn jongen pàst op. 't Kan navraag lijje. Maar met die staking...

Mari. Waarom staken ze — hè?

De Schoenmaker. Om meer dàt ... Ze wille twéé cente in 't uur meer — nou en de febriek mot hoope verdiene.

VIERDE TOONEEL.

De vorigen. Oud-Kapitein Stam.

Stam. Mari... (*Mari praat voort. Stam luistert met stijgende ergernis.*)

Mari. Ja, ze keeren aardige dividenden uit.

De Schoenmaker Twéé cente is niet zooveel.

Mari. Néé — want zij doen 't werk...

De Schoenmaker . . . Ja, juist — da's 't preciesies gezeid. Maar nou is de dirrecteur op z'n achterste poote gaan staan — en het stiekem andere late komme — en die slape op de febriek — en da's gemeen — da's smèrig. Van dertien cente in 't uur na vijftien is niet zoo'n stügge sprong, om nie-eens van mijn jongen te prate, die maar vijf cente verdient voor nàchtwerk.

Mari. 't Is crimineel. Ze motten doorzetten — stèvig.

De Schoenmaker. Ja — maar as de dirrecteur ze niemeer hebbe wil — heelemaal niemeer — dan zit je 'r mee — da's 'n zòrg . . .

Mari. Heb-ie wat te rooken? Nee? Wacht ik zal je is even . . . (*keert zich om, ziet zijn vader, die hem met de oogen volgt*) . . . O? Stond u daar al lang? (*zwijgen*) Hier, vang, Willem. Pas op, breek ze niet. Eén. Twee. Drie. Vier.

De Schoenmaker. Dank u wel.

Mari. Dag Willem.

De Schoenmaker. Dag meneer.

Mari (*sluit het raam, laat de jalouzie zakken, strijkt nerveus een lucifer af, rookt — een lange stilte. Onbeweeglijk kijkt Stam zijn zoon aan, wijst op z'n voorhoofd. Driftig draait Mari zich om, plonst in een leunstoel*).

Stam (hortend). Ik vraag me af — of jij — of jij waanzinnig ben geworden! (*wijst op de jalouzie*).

Mari. Goeien morgen.

Stam. Je schijnt — jij schijnt niet te weten — wel verdomd — *ik* heb 't tegen je...

Mari. Dat lijkt zoo, papa.

Stam. Sinds wanneer kletst, wauwelt 'n officier op de manier als jij daar... Je vergeet dat je uniform draagt — je doet als 'n kwajongen...

Mari (driftig). Als iemand m'n uniform vergeet, ben u 't, niet ik!

Stam (driftig). Leuterpraatjes met 'n schoenmaker!... Ze móttèn maar doorzetten — stévig — 't Is godbeter...

Mari. Ik verzoek u zoo niet te schrèeuwen. M'n oppasser is benejen.

Stam (driftiger). Ik heb lang genoeg gediend, om te weten wat past!

Mari (heftig). En ik lang genoeg om niet geduldig je buien te verdragen.

Stam (vinnig). Lang genoeg? Lang genoeg! Nog geen vier maanden van Breda! Je ben te groen om te...

Mari (z'n sigaar neersmijtend). Papa!

Stam (drijftig papieren van de schrijftafel vlanderend). Gisteravond heb 'k...

Mari... Gesnuffeld!...

Stam. Gesnuffeld, ja, ja, ja. — En vort 'r mee! — In mijn huis duld ik die drek niet, die zwijnderij, die dollemans-pamfletten...

VIJFDE TOONEEL.

De vorigen. Mevrouw Stam. Martha. Alphons.

Mevrouw Stam. Karel!...

Martha. Goeien morgen. 'k Geloof dat we niet èrg gelegen kommen. Nee, paatje, dat doen we zò en niet tegenstribbelen (*zoent hem*). En die rimpels weg, een, twee. Hou je sorteering op den grond? Hahaha! — Morgen, Mari — ik ben 't maar (*zijn hand afwerend*). Nee, asjeblief — eerst je uniformjas an (*tot Alphons die het eindje sigaar opgeraapt heeft*). Laat je liggen, smeerpoes! O, wat 'n jongen! Hahaha!

Alphons. (blazend) Wat fijn! 'n Endje van Mari. Met 'n bandje 'r om. Nee, afblijve!

Mevrouw Stam. Nou, Fonsje da's lánq niet netjes.

Alphons. (drensend)... Nou-ou-ou!... Ik ben niet vies van Mari. — Lekker hoor! — Mari — 'k heb op 'n knolhengst gereje!

Mari. Knap, vent!

Alphons. (*dampend*) In 'n half uur heen en werom na de molen. En toen de smakker niet verder wou...

Stam. (*de sigaar afnemend en uit het venster werpend*) Asjeblief — da's je nou twéemaal verzocht...

Alphons. Hè, da's...

Martha. Fons! Gedraag je toch 'n beetje fatsoenlijk.

Alphons. 'k Mag toch...

Stam. Jij mag niks — je mag je mond houden.

Mevrouw Stam. Karel, wor nou 'n beetje vrindelijk.

Stam. Vrindelijk! Daar heb 'k reden voor. Om half acht 't gejenk van die verdomde cel...

Martha. Gejenk! Paatje hoe kom je an de uitdrukking!

Stam. 'k Hoor net zoo lief 'n stoomzaag.

Mevrouw Stam. As-ie 'r nou plezier...

Stam. Plezier, wat duivel! Daarnet stond-ie te raaskallen met de schoenmaker van de overzij — over de staking. Hebben we an — an —

niet genoeg beleefd?... Allemaal jouw kòp —
jouw nukkige kop ...

Mevrouw Stam. (onderworpen) Mijn kop —
Praat 'k ooit tegen?...

Stam. (driftig) Hardop nee — maar... Sar
me niet met je góédheid!

ZESDE TOONEEL.

De vorigen, Frans.

Frans. Pardon. De oppasser zei...

Mari. Frans, kerel, jij hier — dat 's 'n prachtige verrassing!

Frans. Ik kom zoo direct van 't station — Wil je me even...

Mari. M'n papa — m'n mama — m'n meisje — en die rekel, m'n aanstaande zwager — blijf van me papieren! (*Stam norsch af*) Wel, kerel, wat ben je zwàar geworden! Verlof? Hoe lang?

Frans. Zes hééle dagen, goddank. Excuseer mevrouw — de eerste dag van je verlof, na vijf zure maanden in 'n nèt, voel je je alsof je an je zesde whiskey en soda — (*verlegen*) — dat wil zeggen — (*glimlachend*) ik wil niet dàdelijk 'n rare indruk maken...

Martha. Is dat Frans Bèrens — Mari — de vrind van wie je?...

Frans. Ja, die Frans ben ik, juffrouw. Veel kwaad gesproken?...

Mari... En zoo opgepoetst? 't Lijkt eer of je voor middagappel komt opzetten...

Frans. 'k Hòu van m'n uniform, beste jongen. Ja, dat begrijpt hij niet, mevrouw. Zoo ineens van provisor in 'n dorpsapotheek — eerste luitenant — overal gesalueerd worden: 't zijn sterke beenen, die de sterretjes dragen. De eerste tijd heb 'k wel last van m'n sabel gehad — om de seconde zat-ie tusschen m'n beenen — vreeselijk hardnekkig! — maar nou zie je bij avond geen onderscheid tusschen mijn en hem, hahaha! — ofschoon, dat moet 'k zèlf zeggen, 'k niet positief begrijp, waarom 'n militair apotheker zoo'n geweldig zwáárd nodig heeft...

Martha... Om zoethout en drop mee te hakken, hahaha!

Frans. Koekhakken op 'n boerenkermis à la bonne heure, hahaha! Wat is dat? (*gefluit en gejoel buiten*).

Alphons (*uit het raam hangend*). Verdikkie!

Martha. Wat is 'r?

Alphons. D'r wordt 'n vent opgebracht. Kijk ze dringe! (*geluid van brekend glas*) Hè!

Mevrouw Stam (angstig). O, wat is dat naar.

Alphons. Ze smijte met steene! Au, die was raak! Ik ga kijke!

Martha. Je blijft hier!

Alphons. Nou, laat me los, schaaap!

Mari. Nee, Fons, je mag nièt. Da's geen lolletje, buiten.

Alphons. Verdikkeme nog toe!

Martha (lachend). Hoor zoo'n bengel! Dat rookt en dat vloekt! Ik zal pà straks vertellen, hoe jij...

Alphons. Jij zàl... Draak!... Mispunt!...

Frans. Jij ben 'n heer!

Martha (hem zoenend). Schat. — Engel — Heerlijkheid — Au! Hè, liefde is dèt nou aardig?

Alphons (die haar een klap gegeven heeft). Schei dan ook uit met je mispunte-maniere! — Je hèb toch 'n vrijer — (*algemeen gelach*). — Met dat gelijk!

Martha. Schatje... Heerlijke jongen!...

Alphons (de vingers voor z'n neus strekkend)
Ah! (*gelach*).

Mari. Ga u heen, mama?

Mevrouw Stam (schuw). Ja, je papa — je papa die — Ga je mee na de huiskamer, Martha . . . (*af*).

Martha. Ja, maatje. Die twee hebben mekaar . . . Mari, je eene snorpunt hangt neer. Je vrind ziet 'r veel gesoigneerder uit. 'k Zal is 'n Schnurrbartbinder voor je koopen . . . (*af*).

Mari. Bonjour, Fons.

Alphons (bij het raam). Bonjour!

Mari (lachend). Ik bedoel bònjòur.

Alphons. O — mot 'k weg? — Dag schoenpik!

Mari. Wil je je mond houden! Ingerukt, marsch!

ZEVENDE TOONEEL.

Mari. Frans.

Frans. (een sigaar aannemend). Ziet 'r goed uit. Merci. (*steekt op*). Mari, op de man af gevraagd, wat scheelt jou? — Jà, 'r scheelt je wat.

Mari (de papieren bijeenzoekend) — Wacht even — de drek — de zwijnderij — de dollemans-pamfletten oprapen . . .

Frans. De drek? . . .

Mari ... „Enquête over den oorlog en het militairisme” — drèk — „Die Waffen nieder! — drèk — „Geen staand leger maar Volksweer” — drèk — „Militaire rechtspleging, handleiding ten dienste van officieren en aanstaande officieren” — géén drek! — (*smijt kwaadaardig den rommel op tafel*) — Zoo, en voor 't wegwaaien (*legt er den strijkstok en de sabel op*) — ... 'n Strijkstok — (*lacht zenuwachtig*) — 'n Sabel... Hahaha!... Hahaha!...

Frans. Mari — wat doe je vreemd...

Mari. Vreemd, beste jongen!... Gister zou 'k op m'n cel spelen... de Zigeunerweise... zonder omkijken wil 'k den strijkstok nemen — krijg de sabel in m'n hand. Toen was 'k 'r ineens en voorgoed uit. Mendelsohn, Gounod, Rossini, Haydn — en 'n ijzeren lät. Geloof jij, dat iemand met... (*spottend*) 'n uniform an, muziek kan vóelen?... Zoo, nou kom 'k over je zitten. We hebben mekaar in geen maanden — hoelang wel? — gezien. Ik stik. Ik stik. Ik heb behoefte uit te praten.

Frans. Als die behoefte zò groot was — had je 'n brief kunnen posten. Tweemaal heb ik geschreven — geen letter antwoord.

Mari. Nee. Ik kan niet correspondeeren. In 'n

brief lieg je altijd — overdrijf je, verzacht je. Wat je 's nachts schrijft, verscheur je 's morgens. 'n Stemming wordt zoo hard zwart op wit. En 'k heb zoo vervloekt in stemmingen geleefd — dag in, dag uit — Frans, als 't nog lang duurt, maak 'k me van kant...

Frans. Hoe kom je zoo verduiveld overspannen, jongen? Je ben onrustig — en --

Mari. — En op. Formeel op. In geen maanden ben 'k vroeger dan drie, vier uur naar bed geweest — van nacht nog — toch de dienst — 'k ben hier officier van wapening — en 't tobben over de dingen...

Frans. ... Over? ...

Mari. Over vraagt-ie! ... Wie heeft 't eerst m'n oogen opengescheurd? Jij, goeie satan! (*Frans haalt de schouders op*) Wie heeft me 't eerst nakend en plat 't militairisme laten zien? Nou? — Op m'n woord, Frans-lief, je apothekersuniform staat je voortrefflijk! — 't Lakeienpak flatteert je Hesselveld...

Frans (*glimlachend*). Bravo!

Mari. Weet je nog, toen 'k 'n half jaar geleden bij jou was — hoe we heele nachten hebben geredeneerd? Teruggekeerd was 't al mis. Op

m'n kamer stond de klok stil. Niemand had 'r opgewonden. Als de klok stilstaat, is je kamer anders geworden. En 'r komen momenten, dat 't anders blijft. Met 'n duw an de slinger schiet je niet op...

Frans... We hebben toen nijdig gedebateerd — jij was in de contramine.

Mari. ...Nou niet meer...

Frans... Dat wil zeggen?...

Mari. Dat 'r 'n end an moet komen — M'n pakje, m'n malle sabel wègen me. Vroeger had 'k gezworen bij de Recruten-, de Compagnies-, de Bataljonschool, de Velddienst, de Inwendige dienst, de Wapen- en Schietoefeningen, 't Tirailleursreglement, vroeger was 'k brani met m'n groot tenue — nou ril 'k als 'k mezelf in de spiegel zie...

Frans. Da's 'n beetje -- laten we zeggen — stèrk...

Mari. Sterk, Frans!... Als 'n hond nijdig wordt, zet-'ie z'n haren op — 'n woedende kip herken je haast niet. De brave bijbel-god heeft al z'n schepseltjes 'n extra-pluimage gegeven om àndre schepseltjes bang, bang te maken. Wij trekken veeren uit 't achterwerk van 'n haan, zetten die op

ons hoofd — om 'r màchtiger uit te zien — wij loopen met 'n end iijzer op zij — wij marcheeren als idioten achter 'n ander an, die op 't vel van 'n kàlf tromeelt — wij kwaadaardige kalven...

Frans. Baantjes, baantjes, beste jongen — Màar — met je verlof — als je je voelt als kwaadaardig kalf, is 't nog geen reden — om — om je van kant te maken! Hahaha!...

Mari... Als je alles wist...

Frans. Vertel op! 'k Zit 'r voor. Als je 't kwijt ben...

Mari. Vertellen?... Zie jij kans te vertèllen hóé je verliefd raakt — jij, hoe 'r ineens in je leven, haast zonder overgang, 'n débâcle begint? Van m'n vroegere godjes staat 'r niet één meer. 't Is 'n fameuze ruïne geworden, 'n ruïne an alle kanten. En terwijl je 't leger, de heele ramp van mannen die geëerd zijn, niks doen dan brutaal opeten wat àndren voortbrengen, begrijpt, daaglijks scherper ontleedt, zit je vastgenageld an je uniform. Vastgenageld! Heb 'k in Alkmaar, in Breda ièts geleerd, om 'n beter, fatsoenlijker beroep aan te pakken? — Neè, nee, Frans! — Kijk me maar an — hier zit 'n tweede luitenant, vier maanden gelejen benoemd — hij heeft geen cent — z'n vader heeft geen cent, buiten z'n pensioen

— z'n vader heeft 'm met kommando's opgefokt — z'n vader dweept met Hèsselfelden — hij, dat ben ik nog altijd, is geëngageerd met de dochter van 'n kapitein — hij, stumper, wordt op 'n onnoozlen dag wakker door de ellende die-die overal ziet — door 't miserabel leven links en rechts en op zij — dat kloppen daar, is van 'n schoenmakertje dat nog niet naar bèd is geweest — hij wordt wàkker, zeg 'k, begint boeken te lezen die-die vroeger niet vermoedde en als-die zoover is, als-ie wéet dat-ie meedient om ellende ellende te lāten, aarzelt-ie om dāt af te rukken, bang voor 'n vader die méer en èrg verdriet heeft gehad, bang voor z'n meisje waarvan-ie hóúdt, bang voor de maatschappij, vooral voor de maatschappij — zōnder m'n uniform ben 'k 'n nul, 'n nikskenner, minder dan 'n schoorsteenveger die z'n vāk, z'n nüttig vak verstaat...

Frans. 't Zeg nòg eens báántje, báántje, kerel. O — ik ben de laatste om je 'n àndere opinie op te dringen. Maar nou je eenmaal in 't gega-lonneerd schuitje drijft, raad 'k je heel kalm niet overboord te wippen. Drijven is beter dan zinken. En — òch — in ons goeie landje hebben we zoo'n vreedzaam leventje, jongen! Als je braaf oppast, breng je 't misschien tot minister van oorlog. Da's

oòk vreedzaam, héél vreedzaam. Als jij ontslag neemt...

Mari... 'k Wou dat 'k 't kòn — dadelijk...

Frans. Voor jou hònderd andren! Kwestie van eten. Nee, ik spot niet. In 'n tijd, waarin ze álles betalen, is 't niet meer dan billijk èn gewoon dat ze van de „verdediging van Land en Haard” gesalarieerde postjes maken. Smijt de miljoenen maar in de kielbelton! Wel ja! Hier, daar overal. An de sigaar die je rookt, zit de ellende van ònbekende individuen. An de lucifer die 'k afstrijk, zit god weet wát 'n ellende van — ònbekende individuen. Je schrijfpapier komt uit fabrieken, je boeken hebben typographen gezet — allemaal ònbekende individuen. Je kan je niet roeren of je voelt, ziet, tast de misdaad — niet de misdaad waarvoor cellen klaar staan — maar de algemeene, de béscháafde, de normale misdaad, de vertrapping van individuen, zooals jij en ik. Draag jij gerust 'n uniform! 'r Zijn gróótere wegen dan 't bedanken voor 'n baantje, dat je nòodig heb — dat erken je zelf.

Mari. Jij praat 'r zonderling cynisch over, Frans.

Frans (*driftig*). Cynisch... Wou je dat... (*even grimmig op en neer loopend*) Werther!... Werther! In me jònge jaren heb 'k ook die buien van woede en haat gekend, heb 'k wel gezeten met

me kokende kop in me gloeiende handen, me verwonderend over de gelatenheid, waarmee al die slàven en béesten krepeeren. Maar nou, in me nest, in me dooie garnizoensplaats, geef 'k niet meer toe an driften en passie. Jàren lang heb 'k gestudeerd in 't beste dat de menschen kennen — nou op me kamer vegeteer 'k als militair pillendraaier — lange avonden — lange nachten — 'n ziek corpus (*glimlacht bij het vragend gebaar van Mari*). Ik permiteer me de luxe met geeuw-honger te volgen wat de tijd dóét en 's nachts in me bedstee, als 'k hondsch eenzaam lig — en niet te veel whiskey gezòpen heb — waag 'k 't — 'r ongevaarlijk op los te dróómen...

Mari... Ik heb de dwaasheid overdag te droomen. 't Loopt mis — dat voel 'k.

Frans. Malligheid! (*buiten gezang*). Opstootje?

Mari (bij het raam). Staking op 'n suikerraffinaderij. Ze vragen twee cent meer.

Frans. En?...

Mari. En — de directie heeft onderkruipers aangenomen. Ouwe historie.

Frans (bij het raam). Is dat je heele uitzicht?

Mari. Tja! Hier loopt 'n gangetje naar de straat — 'n typisch gangetje — daar, een hoog

woont 'n schoenmaker — die slaapt nou, denk 'k — daar, 'n waschvrouw. Voor de inkijk hou 'k de jaloezie meestal gezakt.

Frans. En 'n volière?... En bloemetjes... En geen wapenrek?... Geen portretje van H. M...?

ACHTSTE TOONEEL.

De vorigen. Mevrouw Stam.

Mevrouw Stam. Mari — Kaptein Hoek is beneden

Mari. Schoonpapa — zòo vroeg?

Mevrouw Stam. Of je even... Ik zal meneer wel 'n oogenblik gezelschap houden.

Mari (kort). Dat kan weer gezellig worden... Excuseer, Frans.

NEGENDE TOONEEL.

Mevrouw Stam. Frans.

Mevrouw Stam (timiede). U heb drukkend weer meegebracht.

Frans. Ja! (*een stilte*).

Mevrouw Stam (den strijkstok opnemend en ver-

leggend)... 't Wil anders om dèzen tijd van 't jaar...

Frans. Ja — Mei zet zich wàrm in.

Mevrouw Stam. Hier heeft u 'n aschbakje.

Frans. Da's wel vrindelijk. Asch mòrsen is nàar.

Mevrouw Stam. Dan denkt u 'r wel anders over dan Mari. Die... (*luistert angstig*).

Frans. Hoort u wat?...

Mevrouw Stam (*vriendelijk*). Nee — 'n Gewoonte van me. M'n man en me zoon... (*hapert*).

Frans. Daar heeft Mari me 't een en ander van verteld.

Mevrouw Stam (*verlegen*) ... Heeft-ie... (*Een stilte. Zij neemt de sabel, wrijft die na met haar schortje, verlegt haar*) — Ja — ja... Blijft u lang hier?...

Frans. 'n Dag of drie — of langer. Familie heb 'k niet.

Mevrouw Stam. Geen moeder?...

Frans. Die is dood.

Mevrouw Stam. Ach. Ach. Kort geleden?

Frans. 'k Was drie jaar (*glimlachend*). Voor 'n achternicht, die me in d'r testament heeft gezet, voor 't geval dat *ik* langer leef dan zij — Et

pourquoi pas? — heb 'k vandaag de uniform angehouden. Als 'k in politiek kom — is ze ongelukkig. Nou zijn me fondsen gestegen, omdat 'k gister, den heëlen dag prèttig met 'r gewandeld heb door de Kalverstraat en nòg 'ns door de Kalverstraat. 'k Was in Amsterdam. Vanmorgen heeft ze me naar de trein gebracht. 'n Zoen hier en 'n zoen hier...

Mevrouw Stam ... Da's heef lief.

Frans. Ja, héel lief.

Mevrouw Stam. Mari zal wel blij zijn dat u — (luistert opnieuw) ... Hoor u geen stemmen?...

Frans. Nee — heelemaal niet.

Mevrouw Stam. Telkens verbeeld 'k me... Ze zijn zoo driftig... En me man meent 't zoo goed...

Frans. Als 'k niet onbescheiden ben — mevrouw — hoor u nog wel eens wat van Maurits?...

Mevrouw Stam. Maurits?... Hoe weet ù?...

Frans. 'k Heb 'm gekènd, mevrouw, en Mari en ik hebben dikwijls over 'm gesproken.

Mevrouw Stam. Nee niks. In geen twee jaar. Menig nachtje denk 'k an 'm. Kinderen weten niet altijd wat ze 'n ouwer andoen. En wat Maurits gedaan heeft, is — is niet fatsoenlijk,

niet mooi. 't Heeft m'n man vroeg oud gemaakt en mij — maar ik tel niet mee — ik ben bijzaak. — M'n man had zoo'n groote carrière kunnen — en — dan gedwongen te worden eervol ontslag te nemen — En geen lettertje — geen lettertje — 'k zou zoo graag willen weten of ie nog leeft... (*haar beurs openknippend en 'n portretje toonend*). Daar heb u 'm. In m'n medaljon durf 'k 'm niet dragen — m'n man — al z'n portretten heeft-ie verbrand...

Frans. En de vrouw?...

Mevrouw Stam. ...Z'n... Z'n... Noemt u zoo'n schepsel 'n vróúw? — Nee. Ik niet. Wie 'n zoon aftroggelt...

Frans. Mevrouw... Ze hebben 'n kind.

Mevrouw Stam. Ja. Ja. Maar je toekomst vergooien èn de toekomst van je vader... Mari was toen gelukkig te jong... De dag dat de ban werd uitgesproken — vergeten we nooit — nooit. Dat was verschrikkelijk. Vreeselijk. (*een stilte*) Is 't dan wonder, meneer, dat m'n man...

TIENDE TOONEEL.

Martha. De vorigen.

Martha. Waar zit je toch, maatje? Toe, kom nou benejen. Jullie kruipen vandaag allemaal

in hoeken en gaten. Heb-ie gehuild? (*Mevrouw Stam knikt vrindelijk*) En je oogen?...

Mevrouw Stam. Nee. — Heeft — heeft de meid koffie gezet? En wil je wat gebakjes gaan halen?

Martha. De straat op, maatje? Ik zou u danken. Je ziet niks dan politie en volk. Daar net passeerde 'n brancard. Nee — laat Dien maar gaan.

Frans. Mag ik 't opknappen, mevrouw? Als u maar zegt waar 'k wezen moet...

Martha. O, die is leuk! — Dan gaan we samen — roomsoezen en zandtaartjes — en 't flikje toe mag ù... hahaha! (af).

ELFDE TOONEEL.

Pieper. Alphons.

Pieper (rechts kloppend). Luint... Niemand? (loopt naar 't raam, kijkt in de straattrichting).

Alphons (zoekend, schrikt)... O, ben jij 't! — Heb-ie lucifers?

Pieper. Wou jij rooke? En heb-ie 'n zure appel?

Alphons. Zeg, zanik nou niet! (*opstekend*)... Me tweede vandaag (*spuwend*) Da's 'n sodejuus zwàre...

Pieper. Pas maar op da-je niet in de stal terecht komt...

Alphons ... In de stâl?..

Pieper ... 't Hospitaal...

Alphons. Mot je nog lang diene?...

Pieper. Née — Over drie maande ben 'k weer poen -- às 'k niet bijteeken — hou je stil! — je zou 't alleen om de vetsmelterij doen...

Alphons (spuwend). ... De wât?...

Pieper ... 't Thuis voor militaire...

Alphons (Mari's pet opzettend) ... Nou? — Staat, hè? (*spuwend*). Ik ga ook na Alkmaar — en na Indië — tegen de Atjehers... En ze op 'r fali komme. Zou 't niet gedaan zijn, Pieper, eer 'k officier ben?...

Pieper. Gedaan? Geen kijk op, jongeheer. Nee, ze binne taai — de krenge. 't Duurt nog wel 'n verreljaar...

Alphons (de sabel trekkend). 'k Zal ze leere! 'k Sla ze d'r kop af — Pàng! — dat 't bloed 'r bij loopt. — de smeerlappe!...

Pieper. Nou — ik blijf liever hier — Op fort Vlooienburg, ken je geen tik van 'n klewang krijge — as Kaptein Stam.

Alphons. As ze slaan, dan sla je werom...

Pieper. Pas maar op met je gezwaai. Dat scheelde geen haar...

Alphons (dampend). Heb jij wel is op 'n paard gezete? (*rijdt paard op 'n stoel*).

Pieper. Me zuster d'r kromme duim! 'k Was al z'n leven bakker. En 'n bakker op 'n hengst, hèhèhè!... Née — alleen één keer toen 'k nog kurpraal was...

Alphons. Ben jij korpraal geweest?

Pieper. Wis en waarachtig. Maar tot dúbbelde heb 'k 't niet kenne brenge... Jongeheer, je mag wel niet zoo op de grond spoege — denk an mevrouw. — Ja — ze hebbe me gedegradeerd — 'k wàs nie-eens dronken — maar ze wòue niet luistere — dan mot je maar niet de schijn anneme, zee de overste, hèhèhè!... Nou en de schijn wàs tegen me — 'k sting op 't tweede pleton en benejen in de sjambrée ware ze bezig soep uit de gemel te scheppe — nou en per ongeluk had 'k 'n knijzer in me poote — en die viel per ongeluk in de gemel dat de snert links en rechts sputte — hèhèhè! — hèhèhè! — hèhèhè! — 'n Gezicht! — Ze zatte allemaal vòl — en niemand soep — want 'n knijzer is zoo hard as 'n bikel en die komt an van 'n hoogte! — Toen

wier 'k verraje — As je zoo ies doet, zei de overste ben je dronken — Nee, overste, zei 'k — 't was per ongeluk. — Kurpraal trek je witte broek an, zei-die en begeef je in voorarrest — — Ja, jongeheer — veertien dage prevoost — degredatie en 'n maand later met de kompie na hier overgeplaat... Maar die knijzer in de snert en 't smoel van de brooddief... hèhèhè!...

Alphons. Hebbe jullie àltijd zoo'n lol?...

Pieper. Lol? God zal me la... (*de hand op z'n mond klokkend*) ...Boei me tong!... Toen 'k nog kurpraal was, kreeg 'k 'n eeltknobbel van 't petrouille-loope — tòch most 'k 's avonds drie kwertier ver rapport gaan hale. De volgende dag lee 'k in de stal — en de eerste vraag van de ziekevader — die hoor 'k verroest nog: an wie mot 'k late wete as je krippeert?... Hèhèhè! — Da's je wellekom. — Jongeheer, niet zoo spoege! — Nee, lol 'is 'r niet in de dienst. Me baas het al làng 'n andere knecht genome. As wij 'r in valle, motte ze thuis maar zien, hòe ze vrete — as je mee de kost helpt verdiene. 'k Had menig broodje kenne bakke in die tijd. Maar affijn — as god gezond blijft, zelle we verder zien. Wij zinge onder mekaar: „Hij die zijn vader heit vermoord, zijn moeder met 'n mes doorboord,

is veul te goed en veul te rein — om as soldaat in dienst te zijn! — Doch eenmaal komt de tijd, dat ik die zal verlate. Vervloekt zij...¹⁾ (*klopt zich op den mond*)... Boei me tong!...

Alphons. Nou vèrder...

Pieper.... Boei me tong! (*saluëert*)... Je ziet 'r uit as 'n halve luint — as je overklest douwe ze me de pot in — en 'k slaap liever onder me wolletje — dan dat 'k 'r veertien pond an waag, hèhèhè!... As luint nou maar komt. — 't Is vandaag pootewassche — as 'r niks tuschenbeije...

Alphons.... Verdikkie wat sleept zoo'n sabel. Nou nog 'n ransel, hè?

Pieper. Wou jij as officier 'n ransel drage?

Alphons. Wel ja, wàarom niet?... Wat zit 'r in?

Pieper. In 'n ransel stop-ie je onderbroek, 'n hemmetje, je schoene, je sokke, je handdoek, je kwertiermuts en je eetketel.

Alphons. Met eten?...

Pieper. En lèkker! 'n Gebrajen haarkam, 'n gestoofde kleebrorstel, 'n doosie smulvet, 'n doosie was en 'n doosie schoensmeer-sjelei —

¹⁾ De slotregel van dit bekend kazerne-liedje is: „Vervloekt zij 't regiment — behalve de soldaten.”

model gepakt en gevouwe — anders krijg-ie de escouade-commandant op je dak...

Alphons. Nou, 'k mag lijje da'k gàuw van de kostschool na Alkmaar ga. — Dan kan jij oppasser bij me worde, wat?

Pieper. As 't jou 't zelfde is, wor 'k liever vóór die tijd met militaire eer begrave — 's Jonges de warreme krentebolle — daar gaat niks boven.

T W A A L F D E T O O N E E L.

De vorigen. Stam. Kapitein Hoek. Mari.

Mari. Je kan gaan, Pieper — Hier, neem 't pakje. Eèn gehouen, hè? (*Pieper af*).

Stam. Wel, wat drommel, daar rookt de rakker weer! — Vin jij dat goed, Hoek?

Hoek (zwaar-lachend). Zoo'n duivelsche kwajongen! — Hohoho! — Leg-ie-neer? — Hohoho! — Leg-ie nèer?

Alphons. En anders måg 'k!... Gister heb-ie zelf 'n pijp...

Hoek (zwaar-lachend). Kijk zoo'n kwajongen! — Uit! — Uit! — Zoo — En dáar op 't aschbakkie leggen. Nee, niet in je hand wegmoffelen, hohoho! Schobbejak! Schurk!

Mari. En doe die dingen uit, asjeblief — 't Is hier geen kinderkamer (*bergt papieren weg*).

Hoek. Nou, laat 'm — als-ie 'r plezier in heeft. De aard zit 'r vroeg in — Buik in! — Voorwaarts-marsch! — Teenen strekken! — Een, twee, een, twee — hohoho! — Je kop op — neer — òp — neer — òp — Halt! — Plaats rust! ... Hohoho! — Ras, hè? ...

Stam. Je ben 'n deugniet — maar — maar — Hier heb je 'n dubbeltje — niet snoepen, hoor — en niet zoo met je sabel slepen — Je hand op 't gevest -- Goed zoo ...

Mari (*in de papieren rommlend*) ... Met uw permissie — papa — 'r zijn voor jongens wel aardiger spelletjes dan 't wurmen met 'n sabel ...

Stam ... O. Verschil van smaak. Hoor je 'm, Hoek — als hij 'n zoon krijgt, leert-ie 'm mazen en breien ...

Mari. Pardon — Maar ik zal me niet kwaad maken om 'n sigaar en 't àndre aanmoedigen ...

Stam (*driiftig*) ... Wát andre? ...

Hoek. Uit. Uit. Geen kwesties!

Stam (*spottend den strijkstok opnemend*). Dà's speelgoed — da's — da's ...

Mari. Doe út asjeblief, Fons.

Alphons. Nou, zet niet zulke groote ooge op!
(*legt treuzlend de sabel neer*).

Stam. Hij heeft z'n zin — Ja, ga maar naar benejen.

Alphons. Bonjour, allemaal!

DE RTIENDE TOONEEL.

Mari. Stam. Hoek.

Hoek. Om je de waarheid te zeggen, Stam, amice, vind 'k dat 'r 'n beetje gespannen verhouding tusschen jullie is. Waarom? En juist nou we 'n datum zouden bepalen voor de kindren — is 'r waarachtig toch geen reden tegen mekaar te koppen. Kom! Uit. 'n Ander gezicht! Me dunkt, we moesten de knoop doorhakken. An lange engagementen heb 'k 'n broertje dood. Wat jij, Mari?

Mari. Ik verlang natuurlijk niets liever, kapitein — Martha en ik kennen mekaar van toen we zoo klein waren — en — en 'k h   van 'r — maar — maar...

Stam... Maar?...

Mari... Maar 'k ben mezelf in de laatste maanden gaan afvragen — of 'k — of 'k wel geschikt ben — voor officier...

Hoek. Ben je dol, kerel!... Hoe kóm je an de nonsens!...

Mari... Als we getrouwd zijn — en 'k misschien — (*aarzlend*) — 'k zeg misschien — je kunt niet weten — als 'k 'r an dènken zou — bijvoorbeeld ontslag te...

Stam... Ontslag!...

Hoek. Wat pràat je nou, Mari? — Parole d'honneur, als 'k je zòo hoor... Hohoho!... Vièr maanden luitenant! Da's hoeveel pensioen, Stam? — Grappenmaker...

Mari... En als 't gèen grap was...

Hoek. Nee — hij 's héél goed! Als 't geen grap is — is 't nòg 'n grap — Of — of — (*wantrouwend*) Is dat 'n gentle hint — om te kennen te geven — dat je je mooglijk van m'n dochter wil retireeren...

Mari... Kaptein! — Ik hóú van Martha — en zonder gróote woorden te gebruiken — zou 'k 't niet buiten 'r kùnnen stellen... Maar...

Stam (*heftig*)... Wat dan maar?...

Mari (*driftig*)... Als we over èrnstige dingen spreken — is 't alles behalve verkieslijk dat u me op die manier anblaft, papa. Telkens schijnt u te vergeten, dat 'k...

Stam (driftig)... *Ik* vergeet niks — niks van vandaag — niks van gister — niks van de last met — met — je broer — met jòu — met jullie allemaal. Ik...

Hoek... *Amice* — is dat de weg om kwesties op te lossen?... We hebben allebei 'n recht op Mari — jij als vader — ik als aanstaande schoonvader. Je permiteert me — nòoit heb je gelijk als je aan drift toegeeft. Neè, Karel. Uit. Uit. Nou jij...

Mari. Papa, 't is niet in twee woorden te zeggen... (*stopt. — Buiten klinkt gezang. Zwijgend luistren de mannen*).

VEERTIENDE TOONEEL.

De vorigen. Martha.

Martha (snel de deur openend). O jee! ('n boekje overreikend). Je moet dadelijk weg, Mari.

Mari (leest verwonderd)... In marschtenue... Vandaag?...

Martha. De korporaal-van-de-week wacht...

Hoek. Wat is 'r an 't handje?...

Mari... Dadelijk in marsch-tenue op 't bureau van den compagnies-commandant komen!... Da's

superbe!... (*het boekje afteekenend*). ... Daar heb je 't afgeteekend...

Hoek. Dacht 'k wel — de suikerraffinaderij moet worden afgezet...

Mari (nog met het boekje). ... De suikerraffinaderij?...

Hoek. Verwondert je dat?... Gister hebben we 't 'r al met den burgemeester over gehad voor 't geval dat de politie de handen te vol zou krijgen.

Mari (nadenkend). Dan...

Martha (het boekje uit z'n hand nemend). Geef mij maar vast 't orderboekje. (*af*).

Mari (machinaal de sabel omgespend) — Ja, als de politie 't niet... (*suft*)... Moeten we 't héele terrein afzetten?...

Hoek. Natuurlijk. 'n Pleton is rijkelijk voldoende.

Mari (machinaal). Ja, 'n pleton (*zet z'n pet op*)...

Hoek. En als 'k van avond 'n partijtje whist kom winnen (*klopt hem op den schouder*) — dan hou jij je salvovuur van bedenkingen maar vaardig. Wij twee, beste jongen, krijgen geen kwestie. ... Maak 'm je compliment, papa Stam! In z'n

uniform, mag-ie gezien worden. Denk an je revolver.

Mari (de revolver uit de schrijftafel krijgend en bevestigend). Goed, kaptein — goed papa — vanavond zal 'k probeeren te zeggen wàt me dwars zit (— *buiten gejoel, hevig gefluit en 'n sterke dreunzang*).

Hoek (bij 't raam). 't Ergst zijn de nieuwsgierigen en de jongens — Brand zal je wel instructies geven, Mari — maar denk 'r vooral om — àls 'r iets gebeurt — behoorlijk driemaal te sommeeren. En niet driftig worden. Misschien gaat Pronk mee — maar die heeft zoo'n zaakje waarschijnlijk ook nooit bijgewoond. Vooral sommeeren — anders krijg je later gedonderjaag in de kranten.

Mari. Sommeeren? Diè menschen...

Hoek. Ik heb 't oòk 'ns gehad — tien jaar gelejen. — Ze wouen met geweld 't terrein op — en 't endje was — nòg gelukkig — één gewonde. — Als ze met steenen smijten, weet je hoe laat 't is...

Mari (bij de deur). Ja... (*hoofdschuddend*)
Maar... Nee...

Hoek. Vóóral kàlm, Mari. 't Zal niet zoo'n vaart

loopen — als ze soldaten rùiken gaan ze al an de haal — maar mòcht 't — dan schiet je eerst in de lucht — en dàn — Voòral niet te vroeg met scherp laden...

Mari (kort-heftig)... Met schèrp!... — Denk je dat ik... (*z'n pet neersmijtend*)... Dat verdom 'k...

Hoek (verbaasd)... Je vèrdòmt?...

Mari. Papa — 'k doe 't niet!...

Hoek (verbaasd). Wàt doe je niet?...

Mari. Schieten — met schèrp op weerlooze arbeiders schieten — die in d'r recht...jà, die in d'r recht zijn...

Hoek (kalm-verbaasd). Stam — hoe heb 'k 't met je zoon?

Stam (bevend-verwoed)... Je heb 't orderboekje voor gezien geteekend. — Ik gelast je...

Mari (heftig). Nee, papa! 'k Dèug niet voor beul.

Hoek (dreigend naar de deur wijzend). — Meneer Stam — de bêtise heeft làng genoeg geduurd!

Mari (z'n sabel neerlegend). Nee, papa...

Stam. ...Mari!...

Hoek. 'k Spreek op 't moment niet als je aanstaande schoonpapa — ik bèvèel je...

Mari (aarzlend) Née, kaptein (*een stilte — dan nerveus*)... Als 'k voor vier maanden geweten had — dat — dat — dat — (*heftig*) Née, 'k wil de kans niet loopen om menschen als jullie en ik — menschen die 'k kèn met schèrp te schieten! — Laat Pronk 't doen als-die kàn — 'k schiet liever mezelf voor me kop...

Hoek. Dus je weigert? — 't Spijt me, Stam — 'k móét 'r Brand van in kennis stellen. — Dat is werkelijk, iets òngehoords... (*af*).

VIJFTIENDE TOONEEL.

Mari. Stam. Mevrouw Stam.

Mari (kort op en neer loopend)... Papa... (*zoekt naar woorden — gaat nerveus, rechts af*).

Stam (wil hem driftig na, stokt bevend, zakt in een stoel, hijgt op schreien af — bet z'n oogen.

Mevrouw Stam... *Karel*... Is?... Is?... Scheelt je wat? (*Hij krimpt den zakdoek in z'n vuist — schudt hijgend en wrokkend het hoofd*)... Wil je 'n glas water?... (*starend weert hij haar af*).

EINDE VAN HET EERSTE BEDRIJF.

TWEEDE BEDRIJF.

(De huiskamer. — Twee ramen links; twee ramen achtergrond — Rechts, twee deuren. Tusschen de ramen van den achtergrond een wapenrek — Eene buste van de Koningin. — Namiddag).

EERSTE TOONEEL.

Martha. Stam. Mevrouw Stam.

Martha. Nee — hij doet niet open — hij antwoordt nièt.

Mevrouw Stam. Antwoordt-ie niet?

Stam. Blijf hier!

Mevrouw Stam. Als-ie nou niet antwoordt, Karel...

Stam (wrevelig) Ga of ga niet. — 'k Zal je niet tegenhouden. — Jij en je zòons... *(gromt neer in een stoel bij het voorst linkerraam).*

Mevrouw Stam (timiede) Als je 't goedvindt — wou 'k even kløppen — (*geen antwoord — zij dremmelt heen*).

Martha. — *Paatje* — (*een stilte*). — *Paatje*, 'k wou u wat vràgen (*een stilte*). — *Paatje*, wát is 'r voor-gevallen, vanmorgen?

Stam. Vraag naar de bekende weg...

Martha... De bekende weg?... Jullie doen éven geheimzinnig — je laat me vragen en praten. — Waarom, wáárom heeft-ie dienst geweigerd? 't Moet toch 'n reden hebben (*een stilte*). O, 't is meer dan erg dat ik 'r buiten gehouen word als 'n kind (*begint te schreien*).

Stam (na een wrokkig zwijgen). Je papa — die 'm zèlf kamerarrest heeft gegeven — kan je bèter inlichten. — Ik sta 'r buiten — God gaf dat 'k 't nòoit beleefd had — dat op Paja Bakoeng de slag raàk was geweest...

Martha. Toe, zeg zulke dingen niet...

Stam... Had 'k óóit kunnen denken (*naar het wapenrek wijzend*) — toen me de eersesabel in 't carré werd uitgereikt — dat twee jaar later me ééne zoon (*nijdig het hoofd rukkend zwijgt hij — trappelt driftig met den voet*) — tien jaar later hij... Als je de Militaire Willemsorde krijgt, zweer

je 'n riddereed — om je leven veil te hebben voor Koningin en Vaderland — maar voor je kindren kun je niet zweren — die trappen je Willemsorde in de modder — en je ééresabel maken ze tot 'n schànde...

Martha. Kom, paatje...

Stam... Heeft-ie nooit met jou over z'n voornemens gesproken?

Martha. Hij hād geen voornemens, paatje. — Zeg dan eerst wāt 'r gebeurd is.

Stam. 'r Werd 'm bevolen in marschtenue op 't bureau van den compagnies-commandant te komen — 't orderboekje teekent-ie voor gezien...

Martha... Ja — ja...

Stam... En vierkant dienst geweigerd — geweigerd als òfficier an 'n supérieur.

Martha. Hij moet ziek geweest zijn, abnormaal...

Stam (*driftig op z'n voorhoofd slaand*). Ja — abnormaal hiër! (*tot de meid, die een brief op den schoorsteen legt*)... Kan je niet kloppen? Geef op! (*bekijkt verschrikt het couvert — de meid gaat schuw heen*). ... Da's van ... (*smijt den brief op den grond*).

Mevrouw Stam (weer binnentredend) ... Hij geeft gèen antwoord ... Heb je 'n brief? ...

Stam (woest-bukkend). Ja! ... Daar, daar, daar! ...

Mevrouw Stam. 'n Brief van ... Maurits? ...

Stam ... Ja ...

Mevrouw Stam ... En ... Verscheur je die, zonder 'm òpen te maken? ...

Stam. Bemoei je 'r niet mee!

Mevrouw Stam. En als-ie nou — 'k had 'r toch óók recht op, Karel ...

Stam (afgemeten). Bemoei je 'r niet mee ...

Mevrouw Stam (op schreien af) ... Kwam die uit Algiers? ...

Stam. 'k Weet 't niet ...

Mevrouw Stam. Heb-ie 't poststempel dan niet... (wil bukken om de snippers te rapen).

Stam (dreigend) ... Anna! ... Anna versta je niet? ...

Mevrouw Stam (de snipper weer los latend) ... Misschien staat 'r wel in dat-ie ...

Stam. Nee. — Dooien schrijven niet.

Mevrouw Stam (angstig) ... Måg 'k de snippers... (hij kijkt haar grimmig aan). Karel, 'k ben toch z'n moeder ... (zacht schreiend af).

T W E E D E T O O N E E L.

Stam. Martha.

Martha. Paàtje...

Stam. Laat me alleen. 'k Vràag je opinie niet!...

Martha. M'n opinie, nee — maar als je nou 'n brief...

Stam... Hou je mond — hou je mònd — en als 't je niet bevalt...

Martha. Da's wèl hartelijk (*wil heengaan*).

Stam... Martha... (*aarzlend*) Ik bedoelde 't zoo niet.

Martha. Heb 'k nou één reden gegeven, paatje, om zò brusk op te treden?

Stam. Jij ben zèlf 'n arme bliksem — door 't geval met de kwajongen — je weet nog niet wat je boven 't hoofd hangt (*de snippers verschoppend*) ... Met hèm hebben we 't volop ondervonden...

Martha... Met Maurits?...

Stam (*knikt norsch*) ... Dat was tièn jaar geleden 'n publiek schandaal — Nou kan 'k 't geluk hebben met je aanstaande. Met de krigsraad valt niet te gekken — Weet jij wàt an die snippers vast zit?

Martha. Nee, paatje.

Stam. Je vâder weet 't van a tot z — je vader wêet hoe 'k ontslag moest nemen, moreel gedwongen, je vader heeft me zien verhuizen naar hier — midden in me loopbaan (*een stilte*) — Als je 'n jongen heb, die niet deugen wil, die 't met 'n. chanteuse anleit — neem me niet kwalijk, als 'k 'r de woorden uitflâp — die schulden maakt bij elken winkelier en 'n rijk huwelijk afslaat, omdat-ie — omdat-ie gewetensbezwaren heeft — godbeter gewetensbezwaren, om 'n kind dat bij zóó'n meid honderd tegen een niet van hèm is — en al wàs 't van hèm, wat dan nog? — de eer van 'n officier gaat bóven 'n kind-van-ontucht — als je zóó'n jongen heb — en je op 'n goeien dag 'n telegram krijgt — (*dof*) dat-ie gedeserteerd is, opgejaagd door z'n schuldeischers — gedeserteerd naar 't vreemdelingen-legioen in Algiers — gedeserteerd met of zonder z'n mèid — als je dan 't schandaal, 't vonnis an je èigen uniform beleeft — van de ban — driemaal de ban op de groote markt — dan (*hevig-bevend*) — dan leg-je je Willemsorde — dèrde klasse — in 'n doos die je niet meer openmaakt en de eerste maanden ben je te schuw, om in 't daglicht te loopen...

Martha (angstig). Huil je, paatje?...

Stam (norsch) Nee — 'k Zou 't wel willen (*bitter*) 'k Heb maar ééns gehuild — toen me oppasser... Dat was in Indië bij de bestorming van Paja Bakoeng (*op z'n wang wijzend*)... We zaten met 'n sectie bergartillerie in 't nauw. — De sloebers werden als honden neergeschoten — de arme kerel was 'n klòmp bloed zóo as ze 'm met d'r klewangs hadden toegetakeld toen die naast me bleef. Op 'n tandoe heb 'k z'n lijk terug gebracht — Dát was hard — verduiveld hard — Maar we hebben 'm gewroken — ze hadden zeventig dooien de sloebers, mannen, vrouwen, kindren...

Martha. Waren 'r vrouwen en kindren bij?...

Stam (knikt). Oorlog is oorlog. — Ik had 'n kogel hier (*op z'n schouder wijzend*) en 'n paar klewanghouwen — Toen 'k in Holland terugkwam, terug bij me regiment, kreeg 'k de eeresabel voor 't front van de troepen — Zoo iets heb je nog nòoit bijgewoond — Dat pakt je an — Ze vormen carré; de garnizoenscommandant houdt 'n toespraak — de ban wordt geopend — 't koninklijk besluit voorgelezen — 't Wilhelmus gespeeld — (*driftig opspringend*) — Wèg! — Wèg! (*grimmig de snippers voorttrappend*) Daar leit de misère — opgeofferd voor 'n — voor 'n châteuse

— en na tien jaar 'n nieuwe catastrophie — M'n zoons gùnnen me geen fatsoenlijken naam — de een breekt me carrière — de ander knàwt m'n ouwen dag met z'n schande, z'n ouwe-wijven gewauwel, z'n lafhartigheid...

Martha ... Lafhartigheid?...

Stam (*zich opwindend*)... *Ik* heb gevochten, m'n leven tiënmaal gewaagd — hij is te beroerd, te wèek om 'n suikerraffinaderij te beschermen tegen 'n handvol slampampers — Dat speelt op 'n bàs...

Martha ... 'n Cèl — paatje.

Stam. Bas! Cel! Allemaal larie!... (*zacht tromgeroffel*) ... Hoor — 't pleton van vanmorgen wordt afgelost. De boel is zoo rùstig geworden als op Zondag. — En voor z'n hersenschimmen, z'n verwijfdheden draait-ie voor de krijgsraad...

Martha ... Pàpà!..

Stam... En als ze 't zoover niet laten komen — 't is nòu geen tijd om minderen te toonen wat 'n miserabele supérieures 'r zijn — dan zenden ze 'm z'n ontslag thuis. En dan? Heb jij lust te wachten? Zet de bruiloft uit je hoofd — arme bliksem...

Martha (*lachend*). Gut, paatje — ik neem 't zoo sèrieus niet op. Mari wind je zóo om je pink.

Misschien zijn 'r vanmorgen harde woorden gevallen, — ja, want toen 'k pas kwam, was je al uit je humeur — en — als 'k goed nadenk, is 't niks anders geweest dan 'n kibbelarij tusschen u, pa en hèm. Nou en tegen je schoonpa mag je wel 'n brutaal woordje zeggen. Familie blijft familie...

Stam. En 't orderboekje?...

Martha. Kaptein Brand is de kwaadste niet — je kan ongesteld worden, plotsling ongesteld — Hè, u ziet alles met zülke zwartgallige oogen! — Vier uur — Ga nou rustig op de soos je bittertje drinken met pa en kaptein Brand — En... je eet vanmiddag zwezerikken — ja, daar ben je dol mee, trek maar geen gezichten — zwezerikken met jònge worteltjes en *mijn* saus, mijn èigen uitgevonden saus, waar 'k patent op ga nemen... Zie je wel, als je van zwezerikken enkel hoòrt praten, lach je al, hahaha!...

Stam. Jij ben — jij ben honderdmaal te lief voor die...

Martha (hem kussend). Jawel — wat je zeggen wil, weet 'k al — Trek liever je gebrajen-zwezerikken-gezicht — dan zie je 'r veel knapper uit (*lachend met hem af*).

DERDE TOONEEL.

Mevrouw Stam. Frans.

Mevrouw Stam (door de voordeur, luistert of de andren heengaan, gaat aarzlend, telkens angstig opschrikkend naar de snippers, raapt die schuw op, bergt ze in haar zak).

Frans (achter haar aan). Goeien middag, mevrouw.

Mevrouw Stam (verschrikt) ... Ik dacht dat 't...

Frans. Herkent u me niet meer in politiek?
Frans Berens...

Mevrouw Stam. Jawel — ik heb u vanmorgen...
(bukt).

Frans. Kan ik u helpen?

Mevrouw Stam. O nee, 'k ruim de kamer wat op (bukkend)... Me man heeft zoo de gewoonte — de gewoonte... asch en snippers smijt-ie...

Frans. Hé — heeft-ie 'n portret verscheurd?
(bukt).

Mevrouw Stam (verschrikt). 'n Portret?...

Frans ... Nèt nog de oogen en 't voorhoofd van 'n meisje — de rest — die moet 'r natuurlijk ook...

Mevrouw Stam. De rest hèb 'k al — ik denk dat-ie 't niet gewèten heeft (verlegen)

Hij verscheurt wel is mèer wat — als-die — als-die ... (*het snippertje nerveus bekijkend*) ... Wil u me excuseeren?... Ik kom zoo daadlijk terug.

VIERDE TOONEEL.

Frans. Martha.

Frans (*snuffelt gemoedlijk rond, bekijkt het wapenrek en de buste der koningin*¹⁾, *kijkt uit het raam, keert naar de tafel terug, raapt nòg een snippertje op, glimlacht*... Da's wèl toevallig...

Martha. U hier?

Frans... Jà — 'k draai als 'n vlinder om de vlam. — Jammer voor ònze gebakjes vanmorgen — ze waren zoo versch — 'k had me zoo gespitst op 'n roomhoorn met 'n kopje koffie...

Martha ... Vindt u de situatie zòo grappig?...

Frans. Née — allesbehalve — Vanmorgen toen kaptein Stam nà de stomme ruzie benee kwam, ben 'k zoo gauw mogelijk geeclipseerd — 't is nooit prettig gezichten te zien die je behoorlijk wègkijken — Maar 'n vàart zal 't niet loopen. — In 'n kleine garnizoensplaats met je schoonpapa

¹⁾ Het laatste is evenwel na de dèrde voorstelling te Amsterdam op verzoek der Amsterdamsche politie nièt meer geschied.

voor éenen supérieur en 'n gemoedelijken kaptein Brand, als oudste, voor àndren, valt 'n binnenkamersche insubordinatie wel te sussen. Trouwens sussen is 'n excellent werkwoord — ik sus — ik suste — ik zàl sussen...

Martha (lachend). Ja, 'r màg hier wel gesust worden... Meneer Berens, met m'n schoonpa kan 'k 'r niet over praten, met ù wel. Wat is dat toch voor mälligheid geweest — met Mari?...

Frans... Met uw verlof wou 'k 'r liever geen meening over zeggen...

Martha. Gèen meening — dus u kiest z'n partij?... (*Frans haalt glimlachend de schouders op*). Zou ù dan zoo iets gedaan hebben?...

Frans. 'n Militair apotheker wordt in den regel niet uitverkoren om bij 'n werkstaking op te treden. Ofschoon 'n calmans...

Martha. Toe, maak u geen gekheid... Als de kwestie niet met goeien wil van weerskanten wordt opgelost — dan — dan weet u wàt de gevolgen zijn voor mij en voor Mari...

Frans. Mag 'k ruiterlijk 'n tegenvraag doen? Hóúdt u van 'm? — Nee, u knikt tè gauw ja — (*glimlachend*) 't Zou natuurlijk hèel mal zijn als

u nèe knikte — ik bedoel: houdt u zóó van 'm dat als-ie morgen eervol of niet eervol ontslag kreeg — u tòch...

Martha... Twijfelt u één oogenblik — da's geen mòoie veronderstelling, meneer Berens...

Frans. Nee, mòoi is ze niet — maar 't fatum van de fameuze grieken is 'n ànder fatum dan dat van vandaag — vandaag wèten we dat we als Oedipus onze oogen kunnen uitsteken, als we nietzoo'n héélkleininkomentje hebben — en 'k vrees dat Mari 'n stap gaat doen — die 'k 'm àfgeraden heb, pour acquit de conscience, 'n stap die in verband staat met z'n heusch gròote afkeer van dèt. (*wijst naar het wapenrek*).

Martha. Z'n afkeer van wàt?...

Frans. In vertrouwen gesproken — van de Sàbel...

Martha. Van de sabel?... En zijn en mijn vader...

Frans. Ja — maar sòms is de Sabel nièt hereditair...

Martha. Maar meneer Berens — is 'r 'n geziener, netter positie dan...

Frans. Permiteer me, juffrouw — 'k ben zèlf in vòlle activiteit...

Martha Nee — zò laat 'k u niet los. Of vertrouwt u me niet? Geen woord zal 'r over m'n lippen komen...

Frans. Heusch niet? Op uw (*met nadruk glimlachend*) wóórd niet? Nou, dan wil 'k wàt loslaten — al was 't alleen om u 'n klèin begrip te geven van 't stormpje dat 'r bij Mari is losgebroken — (*op het wapenrek wijzend*). — Nee, al dat gedoe is nièt eervol...

Martha ... Niet?...

Frans ... Heb u 'r wel eens over gedacht — ik ben de zegsman niet — dat in tijden van vrede de zoon z'n vader — en in tijden van oorlog de vader z'n zoon begraaft als 'r begraven wordt? ... In tijd van oorlog schimpen we, razen we tegen — ah! — geweld en onrecht — ah! — en in tijd van vrede laten we spoorgerinkel en sabelgekleuter als iets noodzakelijks en eervols toe...

Martha (stil). Denkt Mari dàt ook?...

Frans. Mari denkt meer dan ik in 'n paar woorden kan zeggen. Hij is z'n uniform gaan haten — heeft vanmorgen geweigerd uit te trekken bij de idee dat-ie mogelijk op werksters zou moeten schieten...

Martha ... En 'r is niet geschoten!...

Frans... Vroeger wèl. 'r Zijn al héel wat arbeiders op die manier vermoord.

Martha. Vermoord!...

Frans. Over de heele wereld — ja.

Martha. Dat zijn dingen... u geeft 'r zulke bijzondere namen an... U gebruikt zulke groote...

Frans... Woorden...

Martha... Ja, wóorden — want op die manier zou 'k pa, die vroeger oók eens — foci, meneer Berens, wat vind 'k dat akelig en oppervlakkig geredeneerd...

Frans... Dat zeggen 'r mèer met u, juffrouw — zonder na te denken over wat mòrgen 'n vrèemde sabel kan doen. Maar 'n oorlog is akeliger èn gemeen — 'n oorlog is menschen overleveren an 'n döllen bloedhond — 'n oorlog is 't Rècht van den geraffineerdsten Moordenaar — en wij — och ik ben onschuldig — dragen met verrukking 't symbool — 't glimmend symbool...

Martha. Dus ù wou ons wèerloos maken?...

Frans. Weerloos? Denkt u nou wèrkelijk dat als verstandige menschen 'n vogelverschrikker in ons hollandsch tuintje zien — dat ze dan an de haal gaan? — Wij doen als 'n bange struis-

vogel — en 't zou onschadelijk zijn, als 't niet zoo peperduur was...

Martha (snibbig) Gelukkig dat niet iedereen zóó redeneert. En als dat uw vriendschap voor Mari is geweest — dan spijt 't me, dat-ie óóit...

Frans... Pardon — ik heb te weinig originaliteit om iemand op 't kwàje pad te leiden. Op mij hoeft u niet boos te zijn. Onze tijd zit vol van die boosaardige gedachtetjes. Ik ben 'n héél zwak echootje. Heusch boos? Ik sus — gij sust — hij sust — wij sussen...

Martha 'k Heb nog nòoit 'n man ontmoet — die met — mag 'k 't zeggen? — met zoo'n grappige impertinentie over de dingen praat. En u heeft zèlf 'n rang in 't leger... Tweede...

Frans... Eèrste luitenant om u te dienen. Mår de opvoeding doet 'n boel. Van 'n provisor maak je nooit 'n goed soldaat, vooral niet als-ie organische en anorganische scheikunde 'n te voortreffelijke studie vindt om 'r an bommen en granaten ondergeschikt te maken...

Martha. In uw geval...

Frans... In mijn geval zou u weer provisor worden? Opvatting Ik behoer niet tot de onstuimigen als Mari. En de paar jaar die 'k nog

te leven heb, breng 'k liever bij m'n boeken door — Als militair apotheker heb 'k véél vrijen tijd...

Martha. Is dat ernst — de páar jaar?...

Frans. Och, 'n kwaaltje, waartegen anno nù geen remedie is, 'n bedaard kwaaltje — je kan 'r mee werken — Over twee, drie jaar is àl wat hier zit en redeneert, heen, weg — In 't groote laboratorium wordt één apotheker meer of minder niet gemist. (*steekt 'n sigaar op*) Willen we nu weer over dàt (*het wapenrek aanwijzend*) praten?

Martha. Nee, liever over uzelf...

Frans (goedig spottend). Vindt u 'n gemeenteraadslid in gala met zoo'n ding (*gebaart alsof hij een degen uit de schede trekt*) geen heerlijk verschijnsel? — en'n dominee die lid van de Kamer is geworden en beëdigd wordt met zoo'n ding — en'n prinsje van tièn jaar met zoo'n ding, hahaha! — zò'n dwergprinsje! — en de gardes van den paus met die dingen. Als dat àllemaal god welgevallig is, moet 't hierboven na zooveel eeuwen 'n militair tuighuis, 'n grotesk arsenaal zijn geworden.

Martha. Meneer Berens, wat 'n spot...

Frans. Spot!... (*de rook van z'n sigaar nawijzend*) Als je lampje te walmen staat, spòt je niet. —

In de heele wereldhistorie lees je van vlaggen met bloed — excuseer 't pleonasme — 'n vlag *is* bloed —, lees je van helden met góúdgalons — lees je van lappen die vaandels heeten — van gròote generaals en admiraals die in kèrken 'n tombe krijgen. En de propere menschheid duldt alles, alles ... De menschheid laat met zich experimenteeren, bouwt forten, giet kanonnen — en — èn — in d'r Bijbel -- in d'r chrestelijke geboden is de mòp verzeild geraakt, de fatale mop, de fliegende-blätter-mop -- Gij zult — gij zult niet dooden ...

VIJFDE TOONEEL.

De vorigen. Mevrouw Stam.

Mevrouw Stam (naar de tafel schuiflend). Is m'n man uitgegaan? ...

Martha. Ja, maatje. Eerst wou-die niet ...
Zoek u wat?

Frans (het snippertje glimlachend overreikend).
'r Lei nòg 'n fragment.

Mevrouw Stam. Dank u.

Frans... Met 'n naàm 'r op — 'n handteekening zou 'k haast meenen ...

Mevrouw Stam. O? O! 'k Zocht de schaar ...
Heb je nergens de schaar? ... 'k Dacht toch ... (*af*)

ZESDE TOONEEL.

Mari. Martha. Frans.

Frans. En måg 'k nu even? ... (*wijst naar de voorste deur*).

Mari. Ben jij daar Martha — en jlj? ...

Martha. Wat zie je bleek — scheelt 'r iets aan?

Mari. Heb je wat te drinken? -- 'k Geloof dat 'k koorts heb — of, of — 'n gevoel of alles met me ronddraait ...

Martha. 'n Glas wijn met water?

Mari. Goed. Goed. (*blaast*) 'k Ben op me stoel in slaap gevallen, als 'n òs — Als jullie de deur gebombardeerd hadden ...

Martha (*een flesch wijn op tafel zettend*). O! — Heeft u geslapen? — Wonder dat 'k geen antwoord kreeg — daar maakte mama zich bezorgd over, hahaha! ...

Mari. Laat 't water maar — (*schenkt zich een glas in*). Hè!

Martha. En wil je ontbijten? ...

Mari. Nee — 'k zou niet kùnnen.

Martha. Mari-tje, je maakt je heelemaal ziek ...

Mari. 'k Geloof dat 'k 't ben — nee, niet

èrg — wat overwerkt, vooral overrookt —
sigaar na sigaar smook je ongemerkt — Frans
wil jij even bôven op me wachten — 'k wou 'n
oogenblik ... (*schenkt zich in*).

Frans. Met 't grootste genoegen. — Zeg, je
heb toch wel arrest mèt acces — anders —
hahaha! (af).

ZEVENDE TOONEEL.

Mari. Martha.

Mari ... Martha ...

Martha ... Née-ée — eèrst eten ...

Mari. Heusch niet — vanmiddag zal 'k 't
probeerén ...

Martha. En wat heb je met je kùif uitgevoerd,
jò? ... Ga 'ns gauw zitten.

Mari. Laten we sérieus met elkaar praten ...

Martha. Jawel — jawel — eerst zitten ...

Mari ... Martha, je heb natuurlijk gehoord ...

Martha ... Zoo — je kammetje. Gewoon ridi-
kuul, zooals je haar naar één kant waait —
Als je niet stil zit, kam 'k 'n uùr lang. — Zoo
lijkt 't weer op ièts.

Mari. 'k Heb hoofdpijn, Martha...

Martha (*z'n voorhoofd kussend*) ... Daar heb 'k 'n prachtig middeltje tegen. Helpt 't?...

Mari (*haar in z'n armen sluitend*). Ik hou zoo razend van je, Martha.

Martha. Wacht nog effen — eerst je snor — die eene punt wijst altijd naar 't zuiden.

Mari ... Als 'k jou in m'n armen hou, als jij bij me ben, kan me niks gebeuren. — Heb je gehoord van vanmorgen?...

Martha. Ach toe, praat 'r niet verder over, ventlief — jullie hebben je kwaad gemaakt om niks...

Mari. Om niks? ... Je weet toch dat 'k...

Martha. Jawel. Jawel! — Heethoofd! Jij en je pa harrewarren den heelen dag. — Je heb volkòmen gelijk gehad.

Mari. Meen je dat?...

Martha. Volkomen — volkòmen. 't Is onzin dat 'n soldaat voor politieagent moet spelen ... En schieten op menschen van je eigen plaats, née — groot gelijk!...

Mari. En heb je dat net zoo an jouw papa gezegd?

Martha. Nee, dat zàl 'k 'm zeggen en hoe! Nog

'n glaasje? — (*schenkt in*) Wacht eerst ik — nou jij — proost!...

Mari. Je ben 'n sehat... Proost!...

Martha (*nog eens drinkend*). Proost — lieve, lieve jongen...

Mari (*glimlachend*) ... Proost, engel...

Martha. En als straks de groote heeren van de societeit kommen — misschien dat kaptein Brand oök meekomt — dan doe je maar als 'n boetvaardige Hendrik — voor Magdalena heb jij geen gezicht, hahaha! — en je zegt dat je ziek was...

Mari. Ziek?...

Martha. Ziek van 't rooken of van — of van — ... O, Mari-tje je wordt grijs — stil is — 'n witte haar in je kuif...

Mari... Au!...

Martha... Nou? Wat wor je oud vent — stil is — (*in de handen klappend*)... 'n Heele bos! 'n Heele bos! Wel twintig bij mekaar... Ik trouw 'n ouwe man, hahaha!...

Mari. Ja, je trouwt 'n ouwe man. (*glimlacht*).

Martha. 'n Boterhammetje?...

Mari. Nee, enkel in je oogen kijken...

Martha. 't Is eigenlijk wel leuk (*hem kussend*) — zoo'n daggie kamerarrest — èrg leuk, vin-je niet (*hem kussend*) — maar niet driftig zijn, als pa hier komt — hoor je — hoor je, grijs mannetje? ...

Mari. Driftig nee — maar 'k wou voet bij stuk houden ...

Martha. Voet bij stuk! Voet bij stuk! Malle jongen — leer toch wat verstand van je vriend Frans — die vindt de dienst ook niet plezierig — maar die doet geen dømme dingen — Mari-tje, wat scheelt Frans? ...

Mari. Frans? ... Dat weet 'k niet.

Martha. En hij zei ... Zul je lièf wezen — en excuses vragen? ...

Mari. Excuses! ...

Martha. Voor den vorm, natuurlijk ... 'r Is niks gebeurd (*hij schenkt zich in*). — 'r Is niet geschooten. Dat kon je toch ook wel denken, lieve jongen ... Mari-tje-lief, 'k heb twaalf servetten geborduurd: M. S ... Martha Stam ... Mari Stam ... En morgen begin 'k — nee, nou niet lachen — an de sloopen ...

Mari. Ook met M. S.? ...

Martha. Sloopen voor ònze kussens, Marit-je. — 't Is toch niet èrg, dat 'k 't zèg?...

Mari. Née, èngel...

Martha. Als 'k 'n sloop zie, zie 'k jouw hoofd — met je grijze haren 'r op — grappig, hè? — en dan denk 'k — en dat mag je toch oòk zeggen an de man waarvan je hóúdt, niet vent? — an — an — 't — an óns kindje...

Mari... Martha...

Martha... Of is 't verkeerd...

Mari. Nee 't is goed... Als je van mekaar hóúdt...

Martha. Niewaar? En 'n jongen, hè?... Maar geen driftkop, hè? Geen aartje naar z'n vaartje en naar z'n grootvaartje, hahaha!...

Mari (zacht) ... Dus — nièt bedanken, Martha?

Martha... Bèdànken?

Mari... Geen ontslag nemen?...

Martha (op den grond zittend met het hoofd op zijn knie) ... Ontslag nemen — malle, groote jongen — en ik dan? — en wij dan?...

Mari... Ja — en wij dan?...

Martha. — En me servetten, m'n sloopen? — Kijk me is goed in me oogen...

Mari ... Vrouwtje!...

Martha. Zeg 't nòg is...

Mari. Vrouwtje-lief...

Martha. Dus je zal...

Mari. Wat jij wil.

Martha. Alles?...

Mari. Alles... (*opspringend*) Papa — en — en
jouw pa —

Martha (*opspringend*). O jee — ik maak dat
'k... (*af*) — (*Mari aarzlend af*).

ACHTSTE TOONEEL.

Stam. Hoek. Brand. Mevrouw Stam.

Stam (*in de deur roepend*) ... Anna! ... Anna!...
Hoek en Brand komen 'n bittertje drinken —
Entrez —.

Brand (*in tenue*) ... 't Is waarachtig wàrm van-
daag. — 't Lijkt eerder Juli of Augustus dan Mei.

Hoek (*in tenue*). Ik doe of 'k thuis ben. —
Wie heeft 'r gepimpeld? — Jij?

Stam. Ik nee. Ik mag geen wijn drinken voor
me jicht. Brand, daar staat je pijp...

Brand. Ja — 'k zag 'r al.

Mevrouw Stam (met bitterkaraf en glaasjes)
... Goeien middag heeren...

Brand. Dag mevrouw. — Drommels je heb toch niet... Heb je last van je oogen?

Mevrouw Stam. Nee — 'k Heb in 't zonnetje zitten verstellen. Karel — jij neemt toch geen bitter — je weet...

Stam. Ja — ja — (*proeft*).

Hoek. Hahaha! Wijn mag-ie niet drinken voor je jicht — èn...

Stam... 'k Zal 'r niet dood van gaan.

Brand Ga je heen, mevrouw? Schuif bij!...

Mevrouw Stam. Dank u — Of je moest me nog noodig hebben, Karel... Niet? — 'k Heb zoo'n bèrg verstelwerk — ik kom 'r niet door...

NEGENDE TOONEEL.

Stam. Hoek. Brand. (later) Mari.

Brand. Ze ziet 'r niet te best uit, amice.

Stam. Verwondert je dat?

Brand. Tja — we zullen 'm dan maar is voor de drieschaar laten kommen. Je gezondheid.

Stam. Dank je — Brand, we zijn samen vergrijsd

in de dienst — we hebben mekaar als kadetten gekend — 'k heb voor jou en Hoek geen geheimen — maar dät mot 'k je zeggen, dat 'k geen jàar meer leef, als...

Brand. Stil nou maar — we zullen zien. Mari is altijd zoò'n oppassende jongen geweest, dat 'r iets anders moet voorgevallen zijn, dan wat jullie...

Hoek. Neè amice...

Brand. Ja, an je explicatie twijfel 'k natuurlijk geen oogenblik, Hoek. — Maar — maar gister bijvoorbeeld heeft-ie nog 'n rapport als officier van wapening uitgebracht dat je lèzen mag. — Wat scheelt de tabak vandaag? — Mum — mum — 'r zit geen trek in.

Hoek... In elk geval ben 'k blij dat over 'n uur de marechaussees komen. Als dat zenuwachtig burgemeestertje bijtijds maatregelen had genomen, zouden wij 'r niet an te pas zijn gekomen. 't Is 'n schrikachtig kereltje...

Brand. Tja... Militairen en verbod van samenscholing om wat geharrewar op 'n fabriek. Met zès agenten ransel 'k de heele boel uit mekaar 'k Geloof dat-ie niet alleen over straat dorst — hahaha!

Hoek. Z'n neef is an 't ministerie. — Zeg — heb je gelezen dat Jansen pensioen heeft aangevraagd?

Brand. Tja. Geen wonder! Bij de laatste groote manoeuvres brengt-ie twee batterijen zoó dicht onder infanterievuur, dat ze radikaal buiten gevecht werden gesteld. Toen moesten de reservebataljons door den brigade-commandant in 't vuur worden gebracht — precies te laat — 't wier gewoon 'n càtâstrôphe — over de noodbrug van de genie moesten we terugtrekken — artillerie, cavalerie, infanterie, — 'n pracht van 'n brug! — maar de blauwe partij had 't voordeel — 's Avonds op 't bal voor de officieren — door de burgerij aangeboden — bleef Jansen obstinaat — en Man, de brigade-commandant werd na de cotillon zoó nijdig om z'n absurde tegenspraak... Enfin, nou heeft-ie z'n zin — Jij kent 'm toch nog van de academie, Stam?...

Stam. Ja. Ja.

Brand (dampend) Ik marcheerde van Heerlen over Amstenrade — Half elf kwamen de brigades voor de vijandelijke stelling — die met kracht werd aangevallen — ze konden niet stand houden — de infanterie werkte prachtig — onversaagd rukten

we met acht bataljons voorwaarts — soms ging 't over open terrein in tirailleurslinie — ja, schenk nog maar is bij — 'k verzeker je, dat m'n beenen haast te moe waren om te dansen — niet zooveel elixer, Stam — kerel, je vergiftigt me!...

Hoek. Vóórverleden jaar ben 'k ook zoo eens opgerukt tegen de artillerie van den vijand. 't Granaatkartetsvuur was gewoon overweldigend — maar ze konden 't voortrukken nièt beletten. Met twee compagnies schoten we op 'n afstand van 600 Meter... D'r verliezen waren zwaår. Over open terrein moesten ze terugtrekken — Als je mijn meening vraagt: 'r worden veel te weinig manoeuvres gehouden...

Brand. Tja — 't kost gèld...

Hoek. Geld! Geld!... Als Oorlog z'n tanden liet kijken an de embêtante bezuinigers in de Kamer...

Stam... Daar heb je...

Brand (tot Mari). Kom binnen, meneer — Nee, ga liever zitten, meneer. In presentie van je vader en van je aanstaanden schoonvader, wil 'k liever nièt den toon aanslaan, die bij een zoo vèrregaand vergrijp tegen de discipline gepast zou zijn. Wat te duivel, meneer, heeft je van morgen beziel? (*klopt met de hand op tafel*)

Wat te duivel heeft 'r in je hersens gespookt? (*dito*) Hoe mot 't nou, meneer? Hoe mot 'k je gedrag verantwoorden — bij de bataljonsstaf? — Bij 't kader, meneer, zijn we zulk 'n — ja, zulk 'n schàndelijk gedrag niet gewend, neè meneer, (*dito*).

Hoek. Je heb vanmorgen formeel geweigerd, meneer.

Mari (aarzlend) — Kaptein — 't spijt me — dat 'k — zoo ondoordacht — zoo opgewonden — m'n — m'n...

Brand... Je plicht als officier...

Mari... M'n plicht als officier — vergeten heb. Ik had gemoedsbezwaren, kaptein...

Brand. Eerst gehoorzamen, meneer — vóór alles gehoorzamen, meneer — Gemoedsbezwaren! — Gemoedsbezwaren! — Wat te duivel gaan me je gemoed en je bezwaren an? — Op m'n woord van eer, als 'k niet zoo'n respect had voor je vader, die in Indië de eer van onze vlag heeft opgehouden — en niet zoo'n vriendschap voor je schoonvader — dan bracht 'k je zònder consideratie voor den krijgsraad. Wat?

Mari. U heeft gelijk, kaptein.

Brand. Gelijk! Nee, je moest 'r tegen opponeeren!

Mari. U zult me een bijzondere gunst bewijzen — door — door — 't geval op rekening te stellen van...

Brand... Van niks, meneer...

Mari. M'n meisje heeft me overtuigd (*moëilijk-glimlachend*) dat 'k niet zoo had moeten handelen, dat...

Brand... Dat had je uit jezelf moeten begrijpen, meneer — Je had 't niet in je hersens moeten halen om zoo'n gròve insubordinatie te begaan — Je had...

TIENDE TOONEEL.

Martha. De vorigen.

Martha... Dag! Mag 'k? — Nee, hè? Weer weg wezen? — O, gut wat vin 'k 't gràppig — Geef 'm acht pond, paatje! — Hahaha! Hahaha! 'n Krijgsraad met bittertjes en pijpen! In orrrrde! Hahaha!...

Hoek. Vort kwajongen, hohoho! (*Martha lachend af*).

ELFDE TOONEEL.

De vorigen zonder Martha.

Brand. Hou je daar goed bij, hahaha! — Nou, ga weer zitten. En dank God, dat 't met 'n uitbrander afloopt... Vóortaan geen gemoedsbezwaren meneer.

Mari. Nee, kaptein.

Hoek. Veel of weinig Catz?...

Mari. 'k Dûrf niet bitteren, papa — 'k heb drie, vier glazen wijn gedronken (*steekt een sigaar op*).

Hoek. Hindert niks — ben je 'n kèrel! — En — en — redeneer nou is op — Hoe kwam je vanmorgen an je sentimentaliteiten van — van — Vertikt als 'k 'r ièts van heb begrepen...

Mari. 'k Weet 't zèlf niet meer, papa.

Brand. Dat 's stùff, meneer. Hoek heeft gelijk — je zei daar net nog: gemoedsbezwaren. — Nee, we zitten hier bij 'n bittertje — de zaak is út. Denk 't verschil van éen en drie weg en spreek ronduit. In jòuw jonge jaren hebben we allemaal met nonsens rondgelopen — met nonsens en excessen. Hier, je schoonvader, maakte godbeter gedichten...

Hoek. Hohoho! Sonnetten op den Duivel en z'n màrà...

Brand... En ik? — Schwamm! — We zijn alle drie vergrijsd in de dienst — Bij wie wou je bèter raad krijgen? Wie meenen 't bèter met je? — Wie hebben zich humaner getoond dan wij — in 't geval — daar zwijgen we verder over — Als 'r iets uitlekt, zijn Hoek en ik voor de haaien! Biecht op!...

Stam. Je pakt 'm héél verstandig an, Brand. 'r Zit mèer achter dan-ie jullie dūft zeggen. De oorzaak van z'n zotte bui, de oorzaak van z'n clownerie kun je op z'n schrijftafel vinden...

Mari. Papa!...

Stam... Meneer leest los en vast — en wat erger is (*spottend*) sòciàlistische géléerdheid...

Hoek. Hohoho!...

Brand. En heeft dat invloed op je, meneer — mènèer! Dan heb je wèl zwakke beenen. Hoeveel van die pamfletten heb ik niet onder m'n ooggen gehad! Stàpels! Bij 'n recruut die in de kazerne an 't propaganda maken was voor z'n stuff, z'n hersenschimmige stùff — heb 'k 'ns 'n berg in beslag genomen — Allemaal geschreeuw, holle woorden — (*zoekend*)... kapitaal... eigendom...

je reinste, banaalste geschetter! — Heeft zülke nonsens vat op je gehad? Wel, man, dan wordt 't hoog tijd, dat je opruiming houdt! Zet maar gerust de veiligheidsklep open — we zullen je pamfletten niet opeten — Aldat onwijs gemok is de pest — òf denk je dat we niet wèten dat 'r kwaje elementen in 't leger zijn — denk je dat m'n ooren verstopt zijn en 'k 's avonds op marsch niet hier en daar 't vrijheidslied heb hooren zingen, toen 'k in Amsterdam lei? Wat drommel — praat redelijk! De dienst heeft z'n ongemakken, z'n teleurstellingen — maar in 't burgerlijk leven?...

Mari (z'n glas leegdrinkend). Kaptein — 'k geloof dat 't beter is, over die theorieën niet te discussieeren... (*bekijkt z'n sigaar*) —

Brand. Theorieën?... Wat fantaseer je over theorieën?...

Mari... 'k Ben 'n beetje licht in 't hoofd — 'k heb niks gegeten — En — wijn en bitter in 'n lèege maag zijn niet geschikt om iemand voorzichtig te laten redeneeren...

Hoek... Voorzichtig?

Brand. Smijt alle voorzichtigheid op zij! — Bittertafel-redeneering is ongevaarlijker dan wat vanmorgen — Schwamm!...

Mari. Mag 'k op uw wóórd?...

Brand (gemoedelijk-lachend). Op mijn — op óns woord...

Hoek. Bij 'n glaasje Catz kom je onder de witte vlag (*schenkt in*).

Mari (glimlachend). Ja dàn — (*luchtig*) Nou vanmorgen — vond 'k 't vreeslijk dat 'r mischien geschoten...

Brand. Wel — wel — Wou je 'n stinkende wond met glacées behandelen? — En als morgen 'n vijand over de grenzen trekt?...

Mari. Als... als... (*speelt met z'n sigaar*).

Brand. Nee, ga dòor. We zitten onder vrin-den...

Mari... Als — als 'n vijand over de grenzen trekt, kunnen we onze soldaten in massa laten doodschieten — we worden gedùld...

Brand (gemoedelijk). Dus wij zijn larie? 'n Klein volk moet zeggen: palm me in. Hebben we daarvoor tachtig jaar gevochten tegen de Spanjaarden? — D'r is geen schòoner dood, meneer, dan voor de Eer van je Vaderland!...

Stam. Als je zooals ik op 't randje van den dood had gelegen, zou je voelen, m'n jongen,

hoe mooi 't is voor 't vândel te sterven...

Mari. Nee, papa — 'n soldaat sterft âltijd...
(*zwijgt, rookt*).

Brand. Nou dan!

Mari (*een weinig opgewonden*)... 'n Soldaat sterft jàmmerlijk, léélijk... Is 't niet gemeen dat 'n man gedwongen wordt te loten — z'n hand in 'n trommel te steken, om als 't nóodig is 'n moord te begaan? — Haeckel zegt dat we *wel* weigren gebrekkige kinderen te dooden — als de Spartanen — maar dat we 'r *niet* tegen opzien met geweld jonge mannen op te offeren voor belangen...

Brand (*driftig*)... Belangen! — Nee, nou heb jij gelijk — in 'n debat mag je niet boos worden...

Mari. Ziet u... 't is voorzichtiger... (*Brand wenkt hem voort te gaan*)... Goed, kaptein — 'n oorlog is 'n ding van belangen, 'n handelsonderneming...

Hoek (*driftig*) 'n...

Brand. Suscht!...

Mari... 'n Handelsonderneming — Als 'r, plât gesproken, niks te hâlen viel, zouden ze niet oorlogen...

Hoek. Dus 'n vâderland bestaat voor jou niet?...

Brand (spottend). Hebben zulke geweldenaars als hij 'n vâderland?

Mari. Wij hebben 'n vaderland — de gèldmannen sollen 'r mee!

Brand. Wij — wij? —

Mari (zacht)... Bij wijze van spreken... (*een stilte*).

Stam (onrustig). We moesten ophouen, Brand — allicht valt 'r 'n woord — laat 'm 't plezier boekjes te lezen, als-ie maar accuraat z'n plichten waarneemt — de rest volgt van zelf. Wilde haren — die uitvallen.

Brand (ingehouden). Je schijnt héél wat populaire kost geslikt te hebben, vrindje.

Mari (glimlachend). Ja, kaptein... (*beeft lichtlijk*).

Brand... Die je voor je maag is blijven zitten...

Mari. Mogelijk, kaptein.

Brand. Maar wat te duivel heb je van de praktijk gezien? Je herkauwt waterhoofdige theoriëtjes...

Mari (zich langzaam opwindend)... Van de praktijk, kaptein, heb 'k tot op vandaag niks gezien dan 'n kanon dat bij 'n oefening sprong — de veldartillerist kreeg 'n scherf in z'n hersenpan,

dat-ie ineens volslagen krankzinnig werd — 'n dag later stierf — en verlejen maand brak de takel, waaran ze 'n pantserplaat opheschen — 'n pantserplaat van tien duizend kilo — de soldaat die 'r onder lei — (*driftig*) was — was — Dat is me bijgebleven — de hersens en 't bloed waren in de modder geperst. — Voel je dan niet, dat de héele wereld op 't oogenblik stikt onder — onder zoo'n pantser, onder zoo'n afschuwelijk pantser, dat óveral lichamen en hersens vermorzeld worden — dat we gezònde mannen wegslèpen — dat de groote massa bedrogen wordt door 'n liegende minderheid — dat 't ons *vàk* is over lijken te marcheerén, dat we nùtteloos, nùtteloos zijn, dat 't Volk de soldaterij hàát — dat we miljoenen vermorsen — en 'n kàncer zijn, 'n afzichtlijke kàncer — dat we onze minderen als denklooze schepsels behandelen... (*heeft zenuwachtig-trillend z'n sigaar verplet*).

Brand ... Meneer Stam ... (*een benauwde stilte*).

Mari (*schuw*) ... 'k Geloof — 'k geloof dat 'k doorgeslagen heb, kaptein — 't was niet m'n bedoeling ... (*een stilte*).

Hoek (*valsch-luchtig*). En stond die wijsheid in je boeken?...

Brand. Laten we niet gekscheren, amice — Oprecht gesproken méén 'k dat iemand met zulke infame bombast in z'n kop, beter doet z'n ontslag te nemen voor-ie voor de tweede maal maar ernstiger z'n hoofd stoot. Je heb wèl misbruik gemaakt van m'n eerewoord, meneer Stam.

Mari (aarzlend). Dat hèb 'k, kaptein, — maar...

Hoek (nijdig). Uit. Uit. Geen maren! Zijn wij 't niet die vrijheid en welvaart beschermen?

Mari (aarzlend). Ja — papa.

Hoek. Is de oorlog niet van alle eeuwen geweest — en altijd 'n historisch probleem?...

Mari (down). Ja — papa...

Brand. Ja papa! Ja, papa! Wat te duivel meneer doe jij als ze je aanvallen? Dan bijt je toch van je af?

Mari. Ja — kaptein.

Stam. Minderen: denklooze schepsels!... Komt 'r iets van terecht als honderd tegelijk kommandeeren?

Mari (aarzlend). Nee, papa...

Brand (driftiger z'n glas omslaand). En — en — als wij 'r niet waren — zou jij dan de wereld

willen overgeleverd zien an roof en moord? Hoe was 't met de fransche kommune toen ze de huizen... met petrolie besmeerden?...

Mari (ingehouden)... Ja — toen...

Hoek (heftig). Discipline meneer! Discipline is alles, meneer... Wat zou Duitschland zonder discipline zijn, meneer!...

Stam. En van de Oost — wàt zou 'r van de Oost worden? Motten we de blanken laten vermoorden?

Brand. En te duivel motten we de Vrijheid van Arbeid verdedigen, ja of nee? Wat?... Wat?...

Mari. Ja — dat is ook wel zoo... (*weerklinkt in de verte een dubbel geweersalvo. Algemeene luistring en verdwaasde stilte*).

Brand... Was dat?...

Hoek (knikkend). ...'n Salvo...

Stam. 'r Is geschoten...

Mari (oponzend — smijt 'n venster open, roept een voorbijganger aan)... Hè!... Hè, daar — wat was dat?...

Een Stem. D'r mot bij de suikerraffienaderij geschoten zijn...

Mari. Geschoten?...

Een stem. Ik ga 's kijke — 't Is verdòmmè 'n schandaal!

Mari (voor het venster in stijgende verbittering)... Dus toch! — Dus tòch geschoten!... En wij om de bittertafel — bij jenever — wij an 't kletsen, an 't...

Brand (heftig)... Genoeg onbeschaamde!...

Mari... Genoeg — ja, nou is 't genoeg! Nog langer buigen, liegen, m'n mond houden — nou *is* 't genoeg!... Goddank — ik heb geen schuld an wat gebeurt!...

Brand. Wil je dan met geweld voor den krijgsraad, gek! Mot 'k consideratie gebruiken, terwyl jij...

Mari (heftig)... Consideratie! Gebruik géén consideratie! Trap me de dienst uit — doe wat je wil!...

Hoek (heftig). Naar je kamer!... (*buiten gejoel*)...

Mari (uit 't raam kijkend)... Ze dragen — ze dragen 'n jongen, 'n kind — Kijk nou ook! — Je heb wil van je werk! — Misschien zijn 'r mèer! — (*wild lachend*) Hahaha! Hahaha!...

Stam (angstig) Mari — Mari — kom tot jezelf.

Mari (doorlachend — de woorden uitbijtend).
Nou hebben ze de òrde — de òrde — de òrde
gehandhaafd! Hahaha!

T W A A L F D E T O O N E E L.

De vorigen. Mevrouw Stam. Frans.

Mevr. Stam. Wat gebeurt 'r?... Wat gebeurt 'r!...

Mari. Ze hebben — ze hebben de òrde — de òrde gehandhaafd!... Hahaha!

Hoek. Stuur om 'n dokter...

Mari. De jongen van de schoenmaker..
Hahaha! ... O God — m'n hoofd — m'n hoofd — m'n hersens — Ze hebben op me hersens getrommeld — gebeukt...

Frans. Mari bedaar — *ik* ben 't...

Mari. Hahaha, Fransje!... Ze hebben de orde — de orde... de òrde...

Frans. Jawel — jawel — wor kalm — asje blief kalm.

Mari. Hahaha! (*gaat van lachen in heftig zenuw-
snikken over, zakt op een stoel ineen*).

Mevr. Stam. ...M'n jongen, m'n jongen...
(*driftig tot Stam*) Weg jij!...

EINDE VAN HET TWEDE BEDRIJF.

DERDE BEDRIJF.

*(Zelfde kamer van eerste bedrijf. De jalouziën zijn neergelaten. De lamp brandt. Op den voorgrond een stoel met uniform, sabel etc.
Wat verder de cel).*

EERSTE TOONEEL.

Stam. Martha.

Stam (slaapt in een leunstoel. Martha komt binnen met Meitakken in de hand). Wie daar?

Martha. Ik, paatje (legt de takken op Mari's tafel).

Stam. Heb jij de lamp opgestoken?

Martha. Nee, paatje — ik kom juist binnen.

Stam. Hoe laat is 't?

Martha. Half tien. Vijf minuten 'r over.

Stam. Dat kàn niet.

Martha (houdt hem haar horloge voor) — Asje-blief. Nou? Over vièr en vijftig minuten taptoe. Ook 'n takje?

Stam. Dankje. Ben je weer an 't koopen geweest?

Martha. Nee, 'k heb ze zelf geplukt.

Stam. En dàt dan?

Martha. Ja — potjes jam groeien niet an boomen — hahaha! 't Zou wel makkelijk wezen — hè? — lieve, ouwe, èrg ouwe brombeer... Is de dokter van avond geweest?...

Stam. De dokter! — 'n Uur geleden heeft-ie op z'n bas gezaagd...

Martha. Z'n bas!... Heerlijk! Als-ie speelt wordt-ie heelemaal beter... Mag 'k luchten? Ja, hè? 't Is hier snikheet...

Stam. Ik heb 't koud...

Martha (de linker jalouzie ophalend en 't raam openend)... De maan staat prachtig, paatje — Je ruikt de sering en meibloesems — Ruik je niet?...

Stam. Nee — 'k ruik niks...

Martha. Bij 't schoenmakertje is alles donker.

Stam. Zoo.

Martha. Ze slapen zeker achter?

Stam. Kan me niet schelen.

Martha. Meen je dat nou? ... Hè! — De arme stumper van 'n jongen ... Misschien — misschien is-ie wel dood. Anders zie je altijd licht ...

Stam. Eigen schuld — 'r is behoorlijk gesommeerd.

Martha. Paatje ...

T W E E D E T O O N E E L.

De vorigen. Mevr. Stam.

Mevr. Stam. Karel, drink je hier of benejen 'n kop thee? — 'k Wou je niet wakker maken.

Stam. Benejen.

Mevr. Stam. — En wordt 't geen tijd, Martha, dat je Fons wegzendt — mag-die zoo laat opblijven?

Martha. Pa is op reis — dan luistert-ie toch niet ...

Mevr. Stam. 't Is 'n bengel — 'n schat van 'n jongen — ondeugend — brutaal — Je raadt nooit wat-ie straks heeft gedaan — Daar stond 'k verbaasd van — Hinder 'k je? ...

Stam. Nee.

Mevr. Stam. 'k Zeg zoo — 'k zeg zoo tegen de meid: al die jongen van de poes hou 'k niet — acht jongen da's te veel, niet? — we mosten 'r wat uit 't nest nemen en verdrinken — 'n Half uur later komt de bengel met zoo'n rooie kleur binnen en zegt: mevrouw 'k heb 't gedaan — wàt, vraag 'k — zes jongen in 'n doek geknoopt en in 't water gesmeten zegt-ie met 'n plezier alsof-ie 'n heldendaad gedaan...

Martha. Was u niet kwaad?

Mevr. Stam. 't Was gebeurd, niewaar — en — en 'k had 't zelf uitgelokt — Dàt wordt 'r ééntje —

Martha. 'k Zal 'ns probeeren of de sinjeur alléén weg wil.

(af).

DERDE TOONEEL.

Stam. Mevr. Stam.

Mevr. Stam (in de rechtsche deur). Mari — leg-ie al?

Mari (onzichtbaar). Nee, mama.

Mevr. Stam. Blijf dan niet in 't donker zitten, kind.

Mari (onzichtbaar). Nee, mama.

Stam. Toe maar. Me zoon de kraamvrouw! (*een stilte*). Breng 'm wat zachte eitjes. (*een stilte. Zij wil heengaan*)... Waar ga je heen? Blijf hier. — D'r is weer 'n knoop van m'n overhemd gesprongen.

Mevr. Stam. 'k Heb toch vanmorgen alles sekuur nagekeken.

Stam. Je kijkt wat na! Gister heb 'k ook 'n uur getobd met me boord — hou je mond maar (*een stilte — zij wil opnieuw heengaan*). Wat — wat stond 'r in die brief...

Mevr. Stam (licht-schrikkend). In welken brief?...

Stam. Je begrijpt me wel...

Mevr. Stam. Nee — 'k begrijp je niet.

Stam. De brief van vóór-eergister — Doe niet alsof 'k Spaansch spreek — de brief, die drie dagen geleden is gekomen, 'n half uur voor hij z'n appelflauwte kreeg...

Mevr. Stam. Je heb 'm zelf verscheurd...

Stam. Alsof 'k niet wist, dat jij...

Mevr. Stam... Nee, Karel.

Stam. Was die van?... (*zij knikt schuw*) Van 'm zelf?... (*zij knikt*). Uit Algiers?...

Mevr. Stam. Ja, Karel... De vrouw is dood — 't kindje uitbesteed — èrgens.

Stam. Zoo. — Zoo.

Mevr. Stam. 't Portretje had je oòk verscheurd.

Stam. Zoo.

Mevr. Stam. Ze lijkt op 'm... (*bedwingt haar huilen*).

Stam. Zoo — Schei uit met je... Voortaan — voortaan zal 'k brieven verbranden. De kunsten lap je geen tweede keer.

Mevr. Stam. Je vroeg zèlf, Karel...

Stam. Jawel, jawel — hou je mond. Je heb altijd je praatje klaar, krom of scheef (*een stilte — zij wil heengaan*) Anna — (*aarzlend*) Geef op...

Mevr. Stam. Wàt?... (*hij wenkt ongeduldig — zij haalt een portretje, geplakt en gepleisterd, uit haar huishoudtaschje — hij bekijkt het stroef*)... Ergens bij vréémden — Ze heet Anne.

Stam. Zoo (*geeft 't terug*).

Mevr. Stam. Dank je (*gaat zwijgend af*)

VIERDE TOONEEL.

Stam. Hoek.

Stam (zit 'n poos grimmig-nadenkend, huivert, staat op).

Hoek (driftig binnentredend). Vervloekt — 't is afgeloopen!

Stam (verschrikt). Afgeloopen? — Wat is afgeloopen?

Hoek (heftig 'n krant openvouwend). Asjeblief! Haagsche krant die 'k in de trein kocht! — Smeerlappen! Waar staat 't? Hier. Hier! Troebelen te — te — Naar wij bij geruchten vernemen — bij geruchten! — bij geruchten! — de ploerten! — heeft zich bij deze staking het curieuze feit voorgedaan — Curieus! Curieus! — De beroerlingen! — dat een jong tweede luitenant...

Stam (bevend). ... Staat dat in 'n krant...

Hoek... dat een jong tweede luitenant dienst heeft geweigerd, toen hem werd bevolen uit te rukken. Het geval moet in onderzoek zijn (*de krant neersmijtend*). Welk schoelje heeft die streek uitgehaald! Jij, Brand, ik — en — en die apotheker geven ons woord te zwijgen — te zwijgen omdat je 'n jongen, die

après boire is en als 'n bezetene staat te gillen niet voor delirium verantwoordelijk wil of kan stellen — de dokter verklaart dat-ie zóó overspannen is, dat-ie 'm tijdelijk voor ontoerekenbaar houdt, dat als 'r geen wending komt 'n behandeling in 'n koudwaterinrichting noodzakelijk wordt — en de schoeljes flappen 'n kwaadaardige smeerpijperij in 'n krànt! Wie, wie heeft gekletst?

Stam. Wie — ja, wie? — 't Is afgeloopen.

Hoek. Da's 'n geniepige toeleg! 'k Ga direct naar Brand — Morgen krijg je den regimentskommandant hier — We zijn geblameerd, hij, ik, als 't niet tegengesproken wordt. Wat 'n judasstreek! 'r Is al zoo'n spektakel om dien schoenmakersjongen — Dàt schandaal moet 'r bijkomen! — En z'n heele carrière naar de maan — foutu, foutu! — terwijl we als tijgers hebben gevochten om 'm te sauveeren...

Stam. We waren met ons drieën — toen is die Berens 'r bij gekomen — Z'n eigen vrind zal z'n woord toch niet breken? — En — en — m'n vrouw. Dan moet m'n vrouw...

V I J F D E T O O N E E L.

*De vorigen. Frans.**Frans.* Bonsoir heeren.*Hoek (driftig).* Op de man af gevraagd, meneer, weet ù van 't bericht in 't Dagblad?*Frans.* Wèlk bericht, kaptein?*Stam.* Van de staking — van m'n zòòn?*Frans.* Pardon, 'k heb 't niet gelezen. 'r Staat maar één bericht dat de ongelukkige jongen van hiernaast ongeneeslijk...*Hoek (driftig).* Nee meneer...! Lees asjeblief!*Frans. (lezend)* ...Da's niet fatsoenlijk — *Ik* heb natuurlijk geen explicatie te geven, kaptein — onder mannen is 'n belofte, meen 'k, bindend.*Stam (grimmig).* Dan moet m'n vrouw. Ga je mee, Hoek? (af).

Z E S D E T O O N E E L.

*Frans. Mari.**Frans (klopt op Mari's deur).* Mari!... Ik, Frans.*Mari (lichtschuw).* Zijn ze weg? (glimlachend)
'k Heb daar grappig nieuws gehoord — ze

schreeuwden zò dat 'k an ruzie dacht — Nee, laat je krant liggen — 'k weet 't — 'k weet 't — En 't interesseert me niks, niks. Ga zitten. Ik kan ook niet te best blijven staan. (*hem afwerend*). Zoo zwak ben 'k niet, gelukkig niet — wat duizelig — Zei je daar niet — of heb 'k 't misverstaan, dat de stakker van hiernaast òngeneeslijk?...

Frans. De krant zegt 't — de ruggegraat is geraakt — Maar jij —

Mari (starend). Ik — ik — och ik! — 't Ongeregeld nachtleven — en de drank, die 'k anders nooit dronk (*glimlachend*)... 'k Was geloof 'k de eenige geheel-onthouder van 't kader — dat wreekt zich (*een stilte*) Frans heb je vooreergister gedaan wat 'k je 's avonds verzocht?

Frans ('n brief uit z'n zak nemend). Nee — 's Middags 'n zenuwbui...

Mari. 'n Zenuwbui!...

Frans... En 's avonds nog 'n brief an 't Ministerie posten met je ontslag-aanvraag — 't leek overijld — Als je 'r nòg op staat...

Mari (glimlachend-nerveus de schrijftafel betrommelend). Nee — nòu is 't niet meer noodig — Meitakken? — Meitakken van Martha...

Frans. En 'n potje jam...

Mari (*spelend met de bloemen*). Frans — 'k heb den volgenden morgen zèlf èn vrijpostig 't Ministerie getelegrafeerd.

Frans. Wàarachtig?

Mari. Pieper bracht 't telegram weg — 'r kan èlk oogenblik 'n ràák antwoord zijn.

Frans. En weten ze benejen?...

Mari. Nee — Niemand nog. Trek maar geen serieuze gezichten. De kogel is door de kerk. Goed dat 'n kogel voor ièts deugt en 'n kerk ook (*nerveus-glimlachend*). Wat zeg je van zoo'n geestigheid voor de vuist...

Frans... En je meisje?...

Mari. Martha? (*de meitakken kussend*) Martha is 'n èngel. Als 'k gelegenheid heb, zal 'k met 'r pràten. Kwestie van 'n paar jaar wachten — Dat doet ze — Ja, kerel, 'k ben niet meer zoo zwaarmoedig als drie dagen geleden, toen jij bij me binnenviel. De rust heeft me opgekikkerd, me wil gesterkt — Anders zou 'k de knoop niet hebben doorgehakt — Hakken — hàkken — Je kan geen twee woorden zeggen of je doet krijgshaftig! Zou 'k me an 'n sigaar wagen.

Frans. Afblijven!

Mari. Twee trekjes?...

Frans. Je weet dat 't beroerd voor je is.

Mari. Jà, tijdelijk ontoerekenbaar — overspannen — koudwaterinrichting — Die militaire dokter is 'n hééle specialiteit — doorgelopen voeten — zonnesteken — syphilis — venerische ziekten... Frans, Frans — zeg op, wat scheelt jóú?

Frans. Mij? Niks.

Mari. En je heb Martha gesproken van 'n — van 'n paar jaar... Was dat 'n philosophische taxatie? — Née, je heb me oòk zoo iets gezegd van 'n ziek corpus en van — en van je whiskey drinken.

Frans (glimlachend). Ja — ja — iets dergelijks. — 'k Geloof, als je 't leven voor je ziet als 'n lijn met golvingen, dat mijn lijn dan zò loopt, met 'n zware bocht naar 't vloerzeil...

Mari. Heb je 'n kwaal?

Frans (schouderophalend). Och!

Mari. Of wil je liever niet?...

Frans. 'k Heb me geïnfecteerd.

Mari. Geïnfecteerd?...

Frans. Voorbarig — ja — als je 't noemen wil ònwetenschappelijk.

Mari. Bij ongeluk?...

Frans... Met opzet. Raadselen, wat? Ja — 'k ben wat hard van stal geloopt, jongen. Járen lang had 'k bacteriologisch onderzocht — baccilletjes gekweekt, tot 'k meende dat 'k 'r wàs — 'n voortreffelijk serum bezat — Professor die, dokter die schreven dat 't buitengewoon was — maar op levende schepsels dūfden ze voorloopig niet. — Excellente voorzichtigheid! — 't Deugde niet. — M'n theorie was 'n kaartenhuisje.

Mari. En heb je 't op jèzèlf?...

Frans (knikt — een stilte). Dūs — (*glimlacht*). 'k Ben tweemaal geopereerd — en drink whiskey (*Staat op, opent het rechtsche raam*) — Gràppig de kelder in te gaan — gewond in 'n mislukte bestorming — Jammer dat 'r geen lintje overschiet. Bezopen wereld — bezopen wereld! Vanmorgen had Brand 't in de kazerne over — over 't Veld van Eer toen-ie de soldaatjes gelukwenschte met d'r hōuding van voor-eergister. Stel je de enorme grap voor, van 'n bericht in de Staatscourant — bij koninklijk besluit enz. — benoemd tot Ridder -- de militaire pillendraaier Frans Berens,

wegens Betoonde Wapenfeiten tegen — tegen bacillen ... Hahaha!

Mari. Frans, je ben 'n verdomd-gróóte kerel — Bij jou voel 'k me zoo klein, zoo misselijk-klein — Weet je — weet je — dat 'k vanmorgen bij de gedachte an Martha — als die — als die me de bònns — dat 'k toen naar me revolver keek ... Nou vertel jij jouw tragedie zoo eenvoudig ...

Frans. Dòmme jongen — dòmme jongen — Zelfmoord! — Voor ièder van ons valt zoo'n bóél te doen — zoo'n boél — de meesten doen niks ...

ZEVENDE TOONEEL.

Alphons. 'k Mag binnenkomme?

Mari. Je kon wel kloppen, bengel!

Alphons. Ze hebbe weer ruzie.

Mari. Wie zè?

Alphons. Nou — zè. En mevrouw hèt nie-eens geklest. Dat heb ik gedaan. Wàs 't dan 'n geheim, dat je niet schiete wou? Nee, wel?

Mari (*glimlachend*). Nee. — Mot je niet na bed?

Alphons (vleierend). 'k Kom bij jòu wat zitte.

Mari (lachend). Je ben 'n ridder! Gà je, Frans?

Frans. Ja, kerel — 'k ben wat slàp. Tot morgen.

Mari. Blijf nog wat.

Frans. Nee — je heb uitstekend gezelschap. Hij ruikt de jam.

Alphons. 'k Lus nie-eens zoet.

Frans. Bonsoir — 'k Vind de weg.

ACHTSTE TOONEEL.

Mari, Alphons.

Alphons. Mot meneer dáárom nou zoo'n hurrie schoppe?

Mari. Om wat?

Alphons. Om wat ik an Pieper heb verteld...

Mari (glimlachend-dreigend). Verrajer!...

Alphons. 'k Had daalijk wille zegge: meneer ik ben 't, maar hij sloeg met z'n vuist op tafel — en toen begon mevrouw te huile — en tòen heb 'k 'm gesmeerd...

Mari. Da's dapper... Wat — wat zit 'r in je buis — hou je maar niet onnoozel — dáár...

Alphons. O daar — 'n vogelnessie.

Mari. Heb jij dat uitgehaald, schooier?

Alphons. Wat zou 't? 't Kreng het me in me hand gebeten — kijk is. — D'r ware vijf eiere...

Mari. Zitten die óók daar?

Alphons. Ja, maar in 'n doosie — ze benne uitgeblaze. — Da's moeilijk hoor! Sodejuu wat krijg je 'r 'n pijn van bij je oore.

Mari (hoofdschuddend-lachend). En wat is dát voor 'n haal? — Jongen, je zit vol krabbels. Heb-ie gevochten?

Alphons. Da's van de kat — 'k heb zès van z'n jongen in 'n doek verdronke. Je had ze motte zien spartele in 't water. Ze piepte nog toen ze zonke. Dat 's zulk tûig!

Mari. Fons, Fons, wat 'n lolletjes! Nestjes uithalen, katten verdrinken — vin jij dat 'n heldendaad?

Alphons (aarzlend-brutaal). Nou — nou — jij ben wel bang om 'n geweer af te schieten... *Ik* zou gedurfd hebbe.

Mari. Ja — dat geloof 'k. Jij wil officier worden, hè?

Alphons (stevig-knikkend). En na de Oost...

Mari. En als ze je zeggen je pa dood te schieten?...

Alphons. Me pa — nee, dat verdraai 'k natuurlijk.

Mari. Of de schoenmaker — daar — die je wel is 'n zuigleertje geeft? (*Fons knikt stevig nee*) — Of z'n zoon die suikerballetjes van de fabriek voor je meebrengt?

Alphons. Nee — enkel de smerige Atjehers. We hebbe vandaag kraton gespeeld. De Atjehers hebbe op d'r falie gehad, nou! De jongen van Willemsen had zòo'n blauw oog.

Mari. Gezellig! Jullie doen 't sekuur. — Nou, als je ouwer wordt, zal de liefhebberij 'r wel afgaan, Fonsje. Ik heb ook zoo gedacht, als jij, toen 'k jouw jaren had.

Alphons (met knikkers rammelend). As je kolonel ben — krijg je 'n paard — en an de generale staf krijg je twee paarde...

Mari. Da's 'n hééle promotie. Fons, Fons, 'k wou dat je mijn zoon was (*neemt z'n handen*).

Alphons. En dan?

Mari (vrindlijk-vertellend). En dan? — Dan zou 'k je op 'n dag mee in 'n trein nemen...

Alphons... Waar na toe?

Mari. ... 't Hééle land door — en dan zou 'k je laten kijken de velden met graan en met groenten en met aardappelen...

Alphons... En dan?...

Mari... Dàn zou 'k je laten kijken de velden zònder graan, zònder groenten, zònder aardappelen. Dan zou jij vragen: Mari — of vàder — vàder, hè? — vader waarom bouwen ze dàár niks? Want van brood en groenten motten we leven, niet?

Alphons. Asjeblief! — En van vleesch...

Mari... En van vleesch — als je 't betalen kan. En dan zou 'k antwoorden: Fons-lief — dat weet 'k niet...

Alphons... Wat weet je niet?

Mari. Wel van die grond, die ònbebouwd blijft — als je in 'n trèin zit...

Alphons... O ja — we zitte in 'n trein...

Mari. En dan zouden we effetjes later bij 'n stad komen en dan zou je vragen: vader, wat is dat voor 'n hoog huis? — en dan zou 'k zeg-

gen dat hooge huis is 'n paleis — en dät zou je vragen — dät is 'n kerk zou 'k zeggen en in 'n kerk bidden ze — en dät zou jij weer vragen — dät is 'n gevangenis zou 'k zeggen — en dan jij weer dät — dät, 'n kazerne...

Alphons... En verder...

Mari. Verder niks... Paleizen, kerken, gevangnissen, kazernes zie je natuurlijk 't éérs als je bij 'n stad komt — en dan zou jij officier wezen, wat?

Alphons. En dan zou ik officier weze.

Mari. En dan zou jij de soldaten laten exercieren, hè? — Määr dan zou je voorbij die grond komen, die kàle grond, die grond zònder graan...

Alphons... En zonder groenten...

Mari... En dan zou je de soldaten zeggen — hé! — hé! — zetten jullie je geweren is neer — en laten we met z'n allen is maken, dat die grond aardappelen krijgt...

Alphons... Ja, want kale grond staat belabberd — as je nòu buiten loopt en je ziet 't groen, wàtte?...

Mari. Precies. En als de boel rijp was, dan gingen we met-z'n-allen-soldaten an 't graan snijen...

Alphons ... Met onze sabels, hè?

Mari. Ja, met de sabels — en de aardappels rooiden we met...

Alphons ... Daar kon je de bajonette voor gebruiken, watte? — (*peinzend*) Maar de kanonne, Mari — wat dee je met de kanonne?...

Mari. De kanonnen? Dat wordt lastiger. — Maar, maar, die zetten we midden in de groenten met 't affuit naar boven en op de monding hangen we 'n ouwen hoed. — En dan...

Alphons (*luidruchtig-lachend*). Hahaha! Die is goed! Dan denke de vogels dat 'r 'n man staat — hahahaha! — ...

Mari. Hahaha! Maar zoover zijn we nog niet, Fons...

Alphons. Nee — zóóver zijn we nog niet. En pa zou 't niet wille en de commandant niet...

Mari (*lachend*). Nee — mijn pa ook niet...

Alphons ... Dat was 'n leuk verhaal.

Mari ... Dat was 'n leuk verhaal, jongen.

NEGENDE TOONEEL.

De vorigen, Mevrouw Stam.

Mevrouw Stam (schuw). Lachte jij daar zoo?

Mari. Ja, mamaatje.

Mevrouw Stam. Hè — goddank! — Mari, 'r staat 'n berichtje in de...

Mari... In de krant. Pieper schijnt relaties te hebben in de journalistiek...

Alphons. Zal ik maar?...

Mari. Ja — ga jij maar heen, sinjeur.

Alphons. Maar me nessie krijg-ie niet — dat zou je wel wille. — Zal 'k 'r morgen voor jou een uithale?

Mari. Liever niet, Fons (*op de volière wijzend*). Die daàr bouwen 'r een.

Alphons. Nou, ajuus!

Mari. Ajuus, Fons (*Alphons af*)... Aàrdige jongen. — Je heb weer kwestie gehad, moedertje, met den meneer benejen...

Mevrouw Stam. Zoo mot je niet over je vader spreken — dat 's geen tòn, kind.

Mari. Née — da's geen toon. — Moedertje, ga over me zitten. Jij ben altijd zoo'n bèste vriendin van je — van je kinderen geweest —

jou kan 'k 't eerst 'n minder prettig nieuws vertellen — 'k heb ontslag gevraagd, telegrafisch en mál, eergistermorgen.

Mevrouw Stam (angstig). Je ontslag — mèn je dat?

Mari. Jà, moedertje. 't Spijt je? Je had liever gehad dat 'k...

Mevrouw Stam. God, gòd — als je vàder 't hoort. — Hoe kòm je an de moed?...

Mari (glimlachend). Niet van jòuw kant, moedertje.

Mevrouw Stam (de handen gevouwen, voor zich uit starend)... Van mijn kant, nee.

Mari. Voor-eergister was 'k nog opgewonden als 'n krankzinnige, heb 'k 'r dingen uitgeraasd, die 'k nou niet meer weet — vandaag voel 'k me zoo opgelucht alsof 'k maanden ziek ben geweest en voor 't eerst opzit. — Wat ruiken de sering en bloesems lekker, buiten.

Mevr. Stam (schuw). Is 'r niks meer an te doen?

Mari. Niks — òf Oorlog moet 'n zoo buiten-issig en romantisch officier met geweld willen houden.

Mevrouw Stam. God — je vader...

Mari. M'n vader... Ken je dan niks dan vrées,

vréés voor je man, moedertje. Heb je je dan nooit verzet als je niet anders kòn?...

Mevrouw Stam (de vingers krimpènd, zacht prattend)... Verzet... Voor verzet heeft-ie —

Mari. — Hééft-ie je?...

Mevrouw Stam (aarzlend). 'k Heb nooit geklaagd, klaag ook nou niet — maar nou je — nou je weggaat — en 'k alléén met 'm blijf — nou wor 'k zoo angstig, zoo bang als die dàg toen-ie met z'n karwats... ,

Mari... Met z'n karwats — met z'n karwats — en je ben niet weggeloopt?

Mevr. Stam (schuw). En jüllie — jij en je broer? En misschien — misschien — hād-ie gelijk. Ik werd kwaad, kinderachtig kwaad — om die dingen moet 'n soldatenvrouw niet kwaad worden — dat-ie in de tijd van z'n overplaatsing in Indië met 'n Indische vrouw — ze doen 't àllemaal — ze hebben àllemaal non-ja's — àllemaal kinderen bij die vrouwen, de officieren, de soldaten. — Tòen vond 'k 't gemeen, hilde 'k, maakte 'k scènes — en — in z'n drift sloeg-ie toe — over me gezicht — Vier dagen was 't 'n striem — zei 'k me moeder — die nog leefde — dat 'k gevallen was —

Gelukkig is 'r geen litteeken gebleven. — Later, als-ie driftig werd, wéér driftig — dacht 'k an — an — nie-waar? ...

Mari. Met dezelfde karwats sloeg-ie ...

Mevrouw Stam (angstig) ... 'k Had 't niet moeten vertellen — dat voel 'k — je mag 'n man nooit de kroon van z'n hoofd nemen — 'k was bij 'm gebleven om jullie — en nou — met je onberaden stap ...

Mari ... Onberaden — née, moedertje. — Had je gewild, dat ik in plaats van Pronk vuur had gekommandeerd? Dat raam dàar is èlken avond, èlken nacht verlicht. Nou is 't donker. 'n Man van eer kàn geen beul zijn (*de schel weerklinkt*). Daar komt schoonpa terug — die heeft met Brand geconfereerd ...

Mevrouw Stam. Wanneer wil je 't je vader zeggen? ...

Mari. Morgen of overmorgen en dan gelijk an haar (*op 't portret wijzend*). Mijn kindren, moeder, worden géén soldaat.

Mevrouw Stam. Je kindren — droomer! Zouen die nièt moeten loten? En waarvan wil je trouwen?

Mari (glimlachend) ... Daar denken menschen niet over, die van mekaar houden — houden, trouwen — 'k begin te dichten als kaptein Hoek ...

TIENDE TOONEEL.

De vorigen. Stam.

Stam (met een enveloppe in de hand — hevig bevend). Ga na benejen jij, bij Martha ...

Mevrouw Stam ... Karel ... is 'r iets ...

Stam ... Versta je niet? Ruk uit! Ruk uit! (*Mevrouw Stam aarzlend af*) ... Ik heb daar — (*smijt de enveloppe woest neer*).

Mari (neemt haar op, ontvouwt een brief, leest, doet den brief weer in de enveloppe).

Stam (na een stilte). Heb jij dat gevraagd? ...

Mari. Ja, papa.

Stam. Je ziet — je ziet niët eervol.

Mari. Nee, papa — Dat verwondert me niet — dat had 'k niet verwacht.

Stam (heesch). Waarom — waarom heb je niet geraadpleegd? Met mij — met Hoek? ...

Mari. Omdat 'r 'n end an moest komen.

Stam. Nou is 'r 'n end gekomen. Nou ben

je ontslagen, weggejaagd, weggejaagd met 'n briefje van ontslag als 'n liederlijke marinier. Nou sta je op de keien — terwijl wij, Hoek, Brand, ik, als volslagen idioten gemanoeuvreerd hebben om je te sauveeren, om je béestig gedrag geheim te houden...

Mari. Dát spijt me papa — 'k had 'n eigen overtuiging, en overtuiging en discipline zijn vuur en water. In oorlogstijd zou 'k mooglijk òok geweigerd hebben — ik mis 't rècht den eersten den besten te dooden, die me geen stroo in den weg legt, thuis vader, moeder, vrouw...

Stam (woest). Hou je bek met je nònsens! Als 'n marqué heb je de laatste dagen in je kamer gezeten — je aanvraag is van eergister! Held! Held! Gluuprig in 't donker werken, gluuprig àchter onze ruggen om! — *Mijn* naam voor de twééde maal blameeren, *mijn* naam die jij en je broer voor altijd beklad hebben, *mijn* naam die als 'n schande in 't leger zal klinken, *mijn* naam... (*stokt hijgend, zakt in een stoel*).

Mari. Papa — 'k heb 't gedaan omdat 'k móést en nu 't gedaan is — nu 'k officieel ontslag hèb — kunnen verwijten hoogstens nutteloos verbitteren. In de laatste maanden hebben we

als vreemden — als vijanden geleefd. We verstonden mekaar niet. U heeft me nooit verstaan, me bespot in dingen die ik 't liefst had. Nou is de wending gekomen. Laten we als mannen van mekaar gaan — met 'n wrok, als 't moet — maar 'n wrok slijt — èn...

Stam (heftig). Als mannen van mekaar — als mannen! — Dacht je dat 'k je nog 'n oogenblik in 't huis duld?

Mari. Daar was 'k op voorbereid.

Stam (driftig). Jij — en je broer zijn twee ellendelingen — twee karakterloozen...

Mari (ingehouden). Van Maurits moet u niet tè veel kwaad spreken. Iemand, die weigert de vrouw in de steek te laten, bij wie-ie 'n kind heeft — opgejaagd vlucht — is geen karakterlooze, allerminst 'n ellendeling al plaats en ze 'm buiten de wet...

Stam... Jij, jij uit de dienst ontslagen, uit de dienst weggejaagde luitenant van vier maanden — jij durft over eerkwesties je vader brutaliseeren, je vader die krom heeft gelegen om je in Alkmaar en Breda te laten studeeren, je vader, die op z'n gezicht 't téeken draagt van 'n dapper soldaat?...

Mari. Pàpà, je prikkelt tot heftigheden die tot niks leiden. — Ik zal morgen gaan. Misschien dat je...

Stam. Morgen? (*dreigend*) Van avond nog...

Mari. Van avond.

Stam (*op de revolver wijzend*). In jòuw plaats had 'k me...

Mari (*bitter*). Had u dat lièver gehad — vader?

Stam (*niet luistrend, zich driftig voor 't voorhoofd slaand*). Gek! Stomme dwaas! Onnoozele hals! Met rottingslagen had 'k ze moeten regeren! — Lafbek die je ben — lafaard — zwakke stumper — jij vindt 't wel ongewoon, dat 'r ouwe soldaten zijn die bittings bestormen, klewanghouwen oploopen? Jij prefereert pantoffels...

Mari (*wrokkig*)... Toen 'k 'n jongen was, als Fons, ja tòèn had 'k ontzag voor je litteeken, maar nou, nou vind 'k 't hideus. — Je heb me te dikwijls verteld wat Paja Bakoeng 'n bloed heeft gekost — dat 'r zèventig dooien van de vijand — de vijand! — gebleven zijn, dat 'r vrouwen, kindren bij waren — dat kampongs vernield werden — dat je oppasser 'n klomp bloed was -- dat de sloebers als honden

werden geschoten. — (*driftig-accentueerend*) Als 'k je zoo zie bij de lamp — bij de lamp met die gleuf in je gezicht — dan wor 'k bang, bang van je — dan is 't alsof 'r 'n ànder achter je staat — alsof 'n gemeene, helse schaduw over je gezicht valt — alsof je gèmèrkt ben — en — en — 'n mès achter je rug houdt...

Stam (*hem verschrikt bestarend*)... Jij zou in staat zijn iemand àngstig te maken met je — met je waanzinnige, méér dan waanzinnige uitvallen — jij zou in staat zijn... Als je zèlf...

Mari... Zelf — Nee (*'t papier opnemend*) Goddank! (*een stilte*)... Papa — je heb 't uitgelokt — 'k had m'n mond gehouden — 'k zal straks gaan — Als 'k daar woorden heb gezegd... (*steekt de hand uit. Stam kijkt grimmig — verlaat de kamer*).

ELFDE TOONEEL.

Mari. Martha.

Mari (*loopt driftig heen en weer, gaat naar de slaapkamer, keert met een valies en 'n hoed terug, pakt papieren en boeken van de schrijftafel*).

Martha. Mari, Mari, wat hèb je gedaan!

Mari. Hùil je?

Martha. Je ma huilt — je pa is zoo net benejen gekomen, heeft geen woord gesproken, is in 'n leunstoel gaan zitten, met z'n gezicht naar 't raam — toen 'k naar 'm keek, snoot-ie z'n neus — alsof-ie moeite dee — (*huilend*) Je had me zòo beloofd...

Mari. Ja, Martha.

Martha. Is 't ontslag 'r heusch?

Mari. Ja, Martha.

Martha. Heelemaal onherroepelijk?

Mari. Onherroepelijk en als 'n gratie — ze hadden èrger kunnen doen na m'n brutale dépêche en nà 't bericht in die krant.

Martha. Heeft kaptein Brand dan tòch rapport gemaakt?

Mari. Nee, Martha — 'k heb zelfstandig ontslag gevraagd.

Martha (verbaasd). Zelfstandig? — Heb je zèlf?...

Mari. Ja, Martha.

Martha. Zonder iemand, zonder mij in vertrouwen te nemen?

Mari. Ja Martha. 'k Was bang, dat je me niet

zou begriipen, dat je pressie zou oefenen — 'k wòù.

Martha. Dus je heb zèlf — zèlf — en je heb niet an onze toekomst gedacht?

Mari. An onze toekomst heb 'k vóóral gedacht, Martha.

Martha. Vóóral gedacht — hèb je dan 'n andere betrekking?

Mari. 'n Andere? 'k Hàd 'r geen die...

Martha... Had je 'r géén?...

Mari... Nee Martha — nièt een die 'k respecteerde — Trouwen met 'n grooten leugen in je kop, brengt ongeluk.

Martha (geërgerd). Je respecteerde de betrekking niet, waarin ònze vaders — jòuw, mijn vader... 'n Groote leugen! — Mari, wáárom ben je zoo égoïst — waarom vergeet je dat je geengageerd ben...

Mari. Vergeten? — Lieve goeie meid, ben je één oogenblik uit m'n gedachten geweest? Begriip je niet dat 'n man die de sprong waagt, die ik heb gedaan, óók z'n kràcht vindt in 'n portretje — in jouw eerlijke, prachtige oogen? Denk je dat één dáád gebeurt zón-der vrouw? Nee — dan weet je niks — niks

— niks — van je eigen macht... Heele nachten heb 'k geaarzeld, gefantazeerd, me jou voorgesteld, zoo als je nu over me zit, eventjes *down*, dan als 'n echte vrouw met de overtuiging van je jongen meegaand. (*haar hand streelend*). Niewaar? Niewaar? De servetten, de sloopen kunnen nog wat wachten? We zijn jong — we hebben op mekaar gewacht van toen we zoo groot waren...

Martha. Natuurlijk — natuurlijk ga 'k met je mee — Dacht je — dacht je dat 'k terug zou krabbelen? Hoe kom je op de inval? Hoe kan je 'r twee woorden over vuil maken? Maar — maar...

Mari (*glimlachend*)... Maar?

Martha. Als... ontslagen... officier...

Mari... Oneervol ontslagen, Martha.

Martha. Niet eervol?

Mari. Wou je dat 'n officier die weigert te dòoden — éérvol ontslagen wordt? (*spottend*) Wat 'n zònderlinge begrippen van eer heb je...

Martha... Niet éervol? — Dat wist 'k niet eens En — hoe zul je dan 'n nièuwe positie krijgen om te kunnen trouwen in onze stand?

Mari (*licht verwonderd*). In onze stånd?...
Dáar had 'k niet aan gedacht.

Martha. 'n Gepensioneerd officier heeft al zoo'n moeite om 'n burgerbetrekking...

Mari. Zit je dát — en nòu al dwars?

Martha. Dwars nee, maar je moet je gezond verstand gebruiken...

Mari (*geïrriteerd*)... Gezond verstand? Zou jij m'n verstand gezónder hebben gevonden — als die man dáar z'n gordijn had kunnen optrekken en me schelden voor moordenaar!...

Martha... Mòordenaar! Je zegt nèt zulke holle woorden als — als je vriend. Papa was ook bij zoo'n opstootje betrokken, tien jaar geleden — toen werd óók iemand gewond. Als je zulke woorden méént, ben ik de dochter van 'n... (*een stilte*). Zèg je daar niks op, Mari?

Mari. Nee.

Martha. Zeg je daar niks op?

Mari. 'k Zeg dat tien jaar geleden je vader te góéder trouw heeft gehandeld. Maar iemand, die zooals ik geleerd heeft te denken — (*driftiger*) iemand als ik, die Christus niet langer an 't kruis maar achter zwaar geschut ziet, zoo iemand *gebruikt* z'n gezond verstand...

Martha. Wou jij dan alléén de wereld veranderen?

Mari. Alleen? Vandaag alleen! Haha! — Kind, je weet niet wat 'n enormiteiten je beweert omdat je nooit verder dan 't epauletten-kringetje heb gekeken. 'k Zal je lééren kijken...

Martha. Goed, Mari — goed Mari, maar als pa hoort...

Mari (op den brief wijzend). Van dát?...

Martha. Pa is zoo practisch...

Mari (scherp)... Nóg practischer dan jij?...

Martha. Verwijt je dat?

Mari. 'k Heb geen recht te verwijten...

Martha. Papa zal zeggen...

Mari (heftig). Wát zal je papa zeggen?

Martha. Dat... (*stokt*)...

Mari. Dat je moet brèken?

Martha. Dat... dat dènk 'k zoo...

Mari. En dan?

Martha (mat). Dan zal 'k natuurlijk weigeren.

Mari (ingehouden). En als 'k dan 'n nieuwe betrekking — bè-trèk-king — heb, 'n betrekking om te trouwen in onze stànd — van maanlicht,

seringen, meibloesems — god, wat 'n poëtische nacht! — kun je niet leven, niet eten, niet koken, niet kleeden — dan — dan sommeeren we 'm voor den kantonrechter, niet?

Martha. Nee, zò'o'n vaart hoeft 't niet te loopen — maar op 't moment dat moet je toegeven, heb je niks, niks, en pa zal de eerste zijn om dat te verwijten.

Mari (triestig, zonder haar aan te kijken). 'k Dacht, Martha — ik dacht, Martha-lief, dat je in plaats van al die bedenkingen, die me maandenlang hebben weerhouen, die me ziek hebben gemaakt tot vóóreergister de crisis kwam — ik dacht dat 'k ook iets van warmte, iets van aanmoediging uit jóúw mond zou hooren. En je praat enkel van 't verloren sterretje, van 't verloren — tractèmènt...

Martha. Dat is — dat is gemeen (*begint te schreien — In de avondstille weerklinkt het taptoesignaal — Hij luistert triestig*). Goeien nacht, Mari... 't Is half elf.

Mari. Goeien nacht — Zie 'k je morgen?...

Martha (angstig)... Als pa...

Mari... Als je pa wil...

Martha. Zoen je me niet goeien nacht? ... (*hij beweegt niet — zij wil snikkend heen*).

Mari. Martha — moet je geen grijze haren meer? ... (*heviger snikkend sluit zij de deur*).

TWAALFDE TOONEEL.

Mari. De Schoenmaker.

Mari (staart hijgend voor zich heen, neemt machinaal boeken en papieren, die hij in het valies laat zakken, grijpt met bewustloos gebaar de revolver, wikkelt 'r uit het leder foudraal, spant aarzlend den haan, schrikt door zacht hameren. Achter het gordijn van den schoenmaker is licht gekomen. Het ouwemannetjes-silhouët scherpt in arbeid op het gordijnwit. Angstig leunt Mari achteruit, staat weiflend op, tikt tegen het raamkozijn) ... Willem! ... Willem! ...

De Schoenmaker (haalt 't gordijntje op, kijkt grommend). Wie is daar? ...

Mari ... Gaat ... Gaat je zoon beter? (*het ouwemannetje werkt door, schudt het hoofd*). Is 'r hoop? (*het ouwe hoofdje schudt nee*). Wat zegt de dokter?

De Schoenmaker ... Dat — dat — dat 't nog 'n paar dage dure ken — hij leit naastan — z'n

ruggegraat — z'n ruggegraat is geraakt — z'n beene benne verlamd — da's — da's 'n beroerd gezicht — da's 'n ellendig gezicht — As-die niet dood gaat, blijft-ie voor altijd gebrekkig — Lamme kenne ze niet op de branderij gebruike (*klopt zachtjes voort*).

Mari. Hindert dat kloppen 'm niet?

De Schoenmaker. Nee — hij 's niet bij kennis — en dan nog — en dan nog — 'k heb in geen drië dage gewerkt — we motte vrete — me klante mag 'k niet kwijt rake.

Mari. Kan 'k wat voor je doen? (*het ouwe hoofdje zegt nee*). Blijf je zoo weer de hééle nacht? (*het hoofdje knikt ja*)... Willem — Willem — *ik* heb 'r geen schuld an gehad...

De Schoenmaker (*in z'n lamp starend*). Nee — nee. — Maar geeft Gòd dan geen vergelding? Geeft Gòd geen vergelding? (*Gebogen-hijgend laat hij het gordijn zakken. Een oogenblik blijft Mari naast het scherp, weer arbeidend silhouët — dan stapt hij op het valies toe, smijt de revolver opzij, zet zijn hoed op, gaat de deur uit. Het schoenmakers-silhouët werkt zwart-dreigend voort*).

Katwijk a/Zee, Oct.—November 1901.
